

De Takkeling

Werkgroep Roofvogels Nederland

Vijfde jaargang (1997) nummer 2

Werkgroep Roofvogels Nederland

in samenwerking met Vogelbescherming Nederland

De Takkeling is een uitgave van de stichting Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN). De WRN is een landelijke werkgroep die, in samenwerking met Vogelbescherming Nederland, de belangen behartigt van de Nederlandse roofvogels. Naast activiteiten als het geven van voorlichting en het stimuleren van maatregelen voor een efficiënte roofvogelbescherming, voert de WRN gestandaardiseerd onderzoek uit naar de ecologie van de in ons land voorkomende soorten.

Bestuur

Voorzitter:	Rob Vogel (SOVON)
Secretaris:	Maria Quist
Penningmeester:	Ton Eggenhuizen (Vogelbescherming Nederland)
Leden:	Frank de Roder (Staatsbosbeheer), Gerrit van Ommering (LNV), Ferry Reinhardt (AID)
Landelijk coördinator:	Maria Quist
Administratieve ondersteuning:	Ans Blanckenborg

Redactie:	Rob Bijlsma, Maria Quist
Opmaak:	Textline, Drachten
Drukwerk:	Pet bv, Hoogeveen

Redactieadres: Postbus 54, 8426 DA Appelscha. Tel. 0516 - 432660, fax 0516 - 433330

U kunt onze activiteiten steunen door donateur of actief lid te worden van de WRN. U ontvangt dan naar wens drie maal per jaar de Takkeling (februari, juni en oktober) of eenmaal per jaar een nieuwsbrief. De minimale jaarlijkse bijdrage voor 1997 is fl. 25,-; meer is welkom.

U kunt lid worden door uw bijdrage over te maken op postgiro 76284 t.n.v. Werkgroep Roofvogels te Appelscha, o.v.v. "nieuw lid - Takkeling" of "nieuw lid - nieuwsbrief".

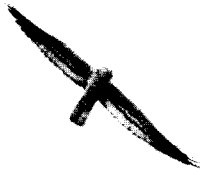
ISSN 1380 - 3735

De Takkeling

Vijfde jaargang (1997) nummer 2

Werkgroep Roofvogels Nederland

HET VERHAAL VAN DE *grauwe kiekendief*

Ook het verhaal de Grootste Kiekendief, met de bekende onderscheiding van 'National Historic Monuments' - een van de grootste vogelsoorten, maar ook een van de meest bedreigde. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland.

In de 19e eeuw werd de Kiekendief algemeen geacht voor het vangen van kleine insecten. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland.

Deze profaan en overduidelijk manier van de Kiekendief, in tegenstelling tot de andere onderscheiding van 'National Historic Monuments' - een van de grootste vogelsoorten, maar ook een van de meest bedreigde. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland.

Er was echter een probleem. Het was de Grootste Kiekendief, een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland.

Deze is de Kiekendief, het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland.

Het is het verhaal van de Grootste Kiekendief, een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland. Het is een van de meest bedreigde vogelsoorten in Nederland.

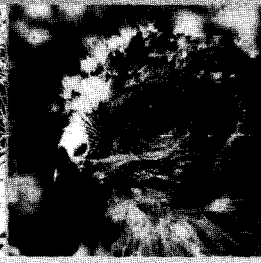

Foto: WRN-poster "Het verhaal van de Grauwe Kiekendief"

Intro

Maria Quist

Junimaand: ringmaand! Er worden momenteel lange dagen gemaakt in het veld. De eerste jonge Haviken en Buizerden staan al op uitvliegen, de meeste Sperwers hebben kleine jongen en Boomvalk en Wespandief zitten rond deze tijd op eieren.

De broedresultaten van de Buizerd en andere muizeneters zijn uitgesproken slecht, doordat de (veld)muizenstand het afgelopen voorjaar een dieptepunt bereikte. Het ziet er naar uit dat het de laatste weken weer wat begint aan te trekken, maar het is te laat voor Buizerd, Torenavalk en Ransuil. De legfels waren klein, werden regelmatig in de steek gelaten en ook in de jongenfase ging er het nodige mis.

Bij gebrek aan muizen werd overgegaan op alternatieve prooien, voor zover voorhanden. Sommige inventariseerders raakten wat ontmoedigd: ze begonnen met een flink aantal bezette buizerdnesten in hun gebied en daar zijn er nu nog maar enkele van over met een minimaal aantal jongen. Rob Bijlsma had nog nooit eerder zo veel in de steek gelaten buizerdlegsels meegemaakt!

Let wel: dit is geen mensenwerk, maar heeft een natuurlijke oorzaak. En als zodanig kunnen we daar vrede mee hebben. Er wordt nu eenmaal heel wat gestorven om ons heen. Such is life, al is het wel eens slikken en vloeken gelazen.

Er is echter ook goed nieuws: zoals het er nu uitziet lijkt het recentelijk ingezette herstel van de muizenstand precies op tijd te komen voor de Grauwe Kiekendief. Vanuit Groningen vernamen we dat er tot nu toe 20 bezette territoria zijn geregistreerd (in 1996 15 territoria) en het ziet er naar uit dat de lijst nog niet compleet is.

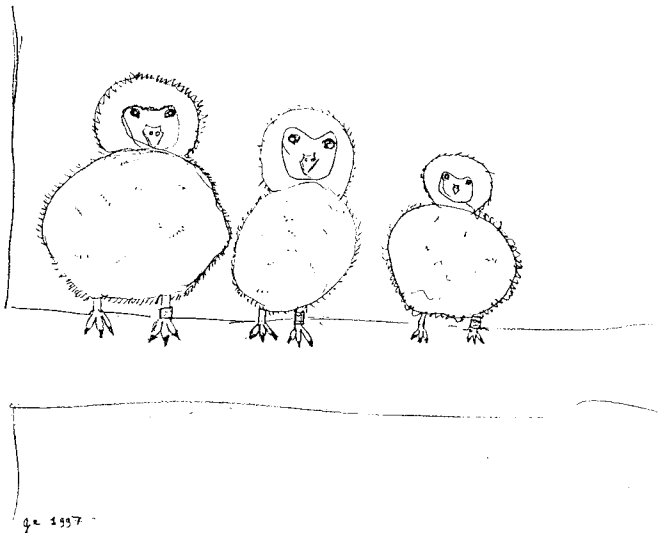
Dan in het kort het overige nieuws: De afgelopen maanden zijn er enkele honderden nieuwe leden bijgekomen. Dit is een rechtstreeks gevolg van de nieuwe folder, waarvan een deel tevens aanmeldformulier is. Het drukken van de folder is geheel bekostigd door het Prins Bernhard Fonds, die ook in het verleden de productie van de "Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels" mogelijk maakte. Wij zijn het Prins Bernhard Fonds dan ook buitengewoon erkentelijk voor hun ondersteuning van het roofvogelwerk.

De Landelijke Roofvogeldag was wederom zeer geanimeerd. Ik hoop niet dat dat onbescheiden klinkt, maar we hebben echt heel veel positieve reacties gekregen. Zowel de doedelzakband als de didgeridoo-performance en de lezingen vielen goed. Voor volgend jaar hebben we alweer allerlei plannen. De datum is trouwens al bekend: zaterdag 28 februari, opnieuw in Meppel. Het inschrijfformulier krijgt U tegelijk met het oktobernummer van de Takkeling. De dag is zoals gebruikelijk gratis en U bent van harte welkom. Meer hierover in de oktober-Takkeling.

De WRN groeit gestaag en wordt steeds bekender. We krijgen veel aanvragen voor

informatie over roofvogels en roofvogelvervolging van o.a. schoolkinderen (werkstuk, spreekbeurt), onderwyzend personeel, vogelwerkgroepen, organisaties op gebied van natuur- en milieu en de politie. De beide WRN-tentoonstellingen zijn voor komend jaar grotendeels volgeboekt. De aanvragen voor lezingen en informatiestands nemen toe. Op enkele projectsubsidies na gebeuren alle activiteiten op vrijwillige basis. Tot nu toe lukt het ons aardig om de zaak draaiende te houden. We moeten wel voortdurend creatief zijn om onze eigen inkomsten te verwerven, opdat de activiteiten van de WRN niet uitsluitend afhankelijk zijn van subsidiegelden. Ruim een jaar geleden zijn we, met succes, begonnen met de verkoop van roofvogelkaarten. Zoals in de vorige Takkeling aangekondigd hebben we het aantal WRN-roofvogelartikelen uitgebreid met nieuwe t-shirts en sweaters. En dat loopt als een trein. Op de laatste Landelijk Roofvogeldag waren we in een paar uur door onze voorraad heen. Het afgelopen weekend stonden we bij het Bezoekerscentrum van het Dwingelderveld in Ruinen op een door Vogelbescherming georganiseerde jongerenmanifestatie. We waren helemaal beduusd door de belangstelling en kooplust van het publiek. De t-shirts en sweaters met Haviken en Boomvalkjes vlogen over de toonbank. Ik heb vanmorgen een nieuwe voorraad besteld en het aantal maten (nu ook voor babies, peuters en grotere kinderen) en kleuren uitgebreid. De bestellijst voor dit alles vind U in deze Takkeling.

Tot slot wens ik U een hele fijne zomervakantie toe. Hopelijk vindt U nog ergens een rustig plekje waar U ongestoord van al het moois in de natuur en met name (roof)vogels kunt genieten. Veel plezier, rij voorzichtig en tot de volgende Takkeling!

Tekening: Geerke Eggenhuizen

Opmerkelijk gedrag van Wespddieven *Pernis apivorus*

Dick Woets

Al zo'n vijftien jaar komt de Wespddief als broedvogel in het moerasbos van De Weerribben voor. Sinds 1992 zijn er zelfs twee paar, terwijl in 1996 een derde territorium aanwezig was (Woets 1997). Inmiddels zijn zeven zekere broedgevallen vastgesteld, de meeste door te letten op met voedsel vliegende ouders en de plaats te bepalen waar een baltsend mannetje na zijn 'wappersessie' het bos indook. Ook controles in juni van bekende, overjarige roofvogelnesten leverden succes op. Het gaat hierbij dus om methoden die Rob Bijlsma (1986, 1993) propageerde om tot nestvondsten te komen.

Dit jaar werd door Roel van der Veen en mij echter een vorm van balts waargenomen die bij Rob (pers. comm.) niet bekend was. Op 1 juni zagen we een paartje laag boven de boomtoppen vliegen, waarbij de partner die pal achter en boven de tweede vogel vloog, enige malen op de ander stootte. Het gedrag leek het meest op de vergelijkbare balts van Bruine Kiekendieven. Ik vermoed dat de stotende vogel, net als bij Bruine Kieken, het mannetje is geweest. Kort daarop kwam het wijfje, vanaf de bosrand waar ze baltsend was gezien, naar het rietland en zweefde er op zo'n vijf meter boven de grond prachtig rond. Twee dagen later vond ik met Jeroen Bredenbeek op de baltsplaats het rijkelijk met loof bedekte nest. Het was nog leeg, maar uit de boom ernaast vloog een Wespddief weg. Door later de vleugellengte en het gewicht van de twee jongen te bepalen, werd als legdatum 1 juni gevonden. Aangezien het nest op 3 juni nog leeg was, zal het eerste ei op 4 juni zijn gelegd, 3 dagen na de waargenomen balts.

Vermeldenswaard lijkt me dat onder de nestboom oude slagpennen van een adult mannetje Wespddief lagen (determinatie door Rob Bijlsma). Waarschijnlijk is het nest dus ook in 1995 bezet geweest, maar is het mannetje (en wellicht het broedsel) toen gepredeerd. Mogelijk komt de opmerkelijke balts die ik zojuist beschreef, alleen voor als er een nieuw paar gevormd moet worden.

Op de dag van de nestvondst, 3 juni 1996, deden Jeroen Bredenbeek en ik nog een opmerkelijke waarneming. Boven een gedeelte met weiland en bosrichels stond een Wespddief te bidden. Of liever: hij hing te bidden, met sterk afhanginge staart, en de vleugelbewegingen waren verre van krachtig. De vogel maakte een slungelige indruk, vergeleken met bijvoorbeeld een biddende Buizerd. Het bidden werd afgewisseld met lichte duikvluchten, zodat de lezer aan een verkeerd geïnterpreteerde wappersessie zou kunnen denken. Maar zowel Jeroen als ik zijn bekend met het 'wapperen' (ook wel vlinderen genoemd) en in dit geval werden de vleugels niet tot hoog boven het lichaam geheven. De totaalindruk was ook een geheel andere dan bij een wapperende Wespddief. Ik belde Rob Bijlsma, maar dit gedrag was hem niet bekend. Overigens zag Jeroen Bredenbeek in de zomer van 1996 ook elders in De Weerribben een biddende Wespddief. Daarom leek het me de moeite waard deze opmerkelijke waarnemingen aan De

Takkeling toe te vertrouwen. Wie kent (een van) deze gedragingen wel?

Met dank aan Rob Bijlsma voor zijn commentaar en voor het determineren van de bijna vergane veren.

Summary: Remarkable behaviour of Honey Buzzards *Pernis apivorus*

On 1 June 1996, two Honey Buzzards cruised low over woodland, during which the second bird (presumably the male) several times stooped at the first bird, resembling the display of Marsh Harriers *Circus aeruginosus*. Shortly afterwards, the female re-appeared and leisurely circled the reedbeds at a height of 5 m. Two days later, the nest was located close to this site; it was already profusely lined with green leaves. Egg-laying started on 4 June.

Hovering Honey Buzzards were seen twice at low heights, with hanging tail and shallow, weak wing-beats, both times followed by a shallow dive. The wings were not raised, giving a completely different impression than the well-known wing-clapping behaviour.

Literatuur

Bijlsma R.G. 1986. Voorkomen en broedbiologie van de Wespendif *Pernis apivorus* op de ZW-Veluwe en in de ZO-Achterhoek. *Limosa* 59: 61-66.

Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.

Woets D. 1997. De Wespendif *Pernis apivorus* als broedvogel in De Weerribben (1982-1996). *De Noordwesthoek* 24(1): 20-28.

Adres: Woldweg 5, 8337 KN De Pol.

Winterwaarneming van een Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* in Midden-Groningen

Ben Koks & Elizabeth Wieling

Grauwe Kiekendieven worden verondersteld echte zomergasten te zijn waarvan het is uitgesloten dat ze 's winters in onze contreien voorkomen. Ten tijde van de *Atlas van de Nederlandse Vogels* zijn daarom alle winterwaarnemingen uit de lijsten geschrapt (Daemen 1987). De volgende waarneming van een adult vrouwtje Grauwe Kiekendief geeft aan dat een winterwaarneming wel degelijk mogelijk is.

Op 27 december besloten we te gaan schaatsen in één van de natuurontwikkelingsgebieden die Midden-Groningen tegenwoordig rijk is. Na de schaatstocht liepen we naar de auto. Op dat moment kwam er een kiekendief aanvliegen waarvan we in een flits dachten dat het een mannetje Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* was. Toen de vogel dichterbij kwam zagen we beiden direct aan het slanke silhouet en de karakteristieke "hand" dat het een vrouwtje van de Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* betrof. Na in een reflex de kijker uit de auto te hebben gegrist, zagen we de vogel in noordelijke richting foeragerend uit het zicht verdwijnen.

Aangezien we Grauwe Kiekendieven natuurlijk vooral goed kennen boven de graanackers van het Oldambt of de braakgelegde akkers bij het Lauwersmeer waren we behoorlijk beduusd van deze waarneming. Direct werd naar de plek toegereeden waar de vogel verdwenen was. Langs de rand van een ruig weiland werd de vogel zittend op een paal teruggevonden. De afstand was dermate klein dat de ongeringde poten en de knalgele ogen goed waren te zien. We hadden hier duidelijk te maken met een adulte vrouw. Nadat we de telescoop hadden opgehaald, ging de vogel weer jagen om opnieuw uit zicht te verdwijnen. Met de telescoop werd de omgeving afgezocht, maar we kwamen niet verder dan twee Buizerds, een vrouwtje Blauwe Kiek, een mannetje Torenvalk en een onvolwassen mannetje Havik, kortom vogels die hier gewoon thuishoren. Na enige tijd lopen bereikten we een weilandje en op 300 meter van de eerste waarnemingsplek werd het vrouwtje teruggevonden. De vogel zat zich druk te poetsen, waarbij de gele ogen steeds goed waren te zien. De veren waren opgezet tegen de winterse kou, waardoor de vogel een flodderige indruk maakte. Na *c.* vijf minuten vloog ze terug naar de plek waar ze het eerst werd gezien. Hierbij was duidelijk te zien dat er in de linkervleugel een slagpen ontbrak (\pm handpen 7). De rechtervleugel was daarentegen gaaf zodat het erop leek dat we hier niet met vleugelrui, maar met een licht beschadigd verenkleed te maken hadden.

Verder was het opvallend dat de buik relatief licht van kleur was; dit kenmerk zie je vooral bij uitgekleurde adulte vogels. Helaas is niet gezien dat de vogel met succes een prooi wist te verschalken. Twee dagen later is de (vermoedelijk zelfde) vogel door Hans Hut gezien, daarna is het gebied nog viermaal zonder succes bezocht. Tijdens deze

bezoeken werden wel steeds 1-2 vrouwtjes Blauwe Kiekendief, diverse Torenvalken en éénmaal een vrouwtje Smelleken gezien. Onze Grauwe Kiek was echter afgetaaid. Eén ding is zeker: Grauwe Kiekendieven horen hier niet thuis in de winter. De reguliere overwinteringsgebieden liggen in Afrika. De meeste vogels uit NW-Europa overwinteren waarschijnlijk tussen de zesde en elfde noorderbreedtegraad. Verreweg de meeste soortgenoten van onze dame bevolken dan de acacia-savannes van Senegal, Gambia en het zuiden van Mauretanië. In ieder geval een ander landschap dan een pitrusveld met veel ijs en sneeuw in de buurt van Harkstede. Toch komt het wel vaker voor dat Grauwe Kiekendieven in Europa achterblijven. Roger Clarke somt een aantal waarnemingen van overwinteraars op in Nedersachsen, Rheinland-Pfalz, België, Kent (UK) en Ierland. Het is niet duidelijk of deze waarnemingen alle kloppen, maar een aantal ervan lijkt betrouwbaar (Clarke 1996).

Hoewel de door ons waargenomen vogel een fitte indruk maakte, kan het best zijn dat de mogelijke beschadiging aan de linkervleugel een aanwijzing is dat ons vrouwtje een ongelukje heeft gehad. Giswerk waarop we het antwoord schuldig moeten blijven. Toch is het allerm minst uitgesloten dat de door ons waargenomen vogel goede kansen heeft te overleven. Grauwe Kiekendieven zijn goed in staat om (zang)vogels te verschalken en tijdens ons tochtje door het verder open gebied zagen we o.a. 4 Waterpiepers, 27 Graspiepers, 24 Pimpelmezen, 32 Putters, 3 Spreeuwen en 1 Rietgors. Dit zijn soorten die probleemloos door een fitte vogel gepakt kunnen worden. Verder voldeed het weilandje waar de vogel foerageerde uitstekend aan het beeld van een goed woelmuizenbiotop. Ten slotte mag niet onvermeld blijven dat er minimaal tien hectare meerjarig braakgelegde landbouwgrond aan de rand van het natuurgebied lag.

Hoewel de kans zeer klein is, moet de waarnemer dus ook in de winter bedacht zijn op het zien van een zomergast als de Grauwe Kiekendief. In een maand dat er in Groningen dwaalgasten als Woestijntapuit, Isabelklauwier, Middelste Bonte Specht en twee Grote Piepers opduiken kan kennelijk alles. Verder wil de eerste auteur zijn kritiek op de natuurontwikkelingswaan van Midden-Groningen enigszins nuanceren: je kunt er namelijk heerlijk schaatsen en onze kiekendief voelde zich er kennelijk ook thuis.

Summary: A winter observation of Montagu's Harrier *Circus pygargus* in The Netherlands

On 27 December 1996, an adult female Montagu's Harrier was observed in the province of Groningen. The bird missed \pm Primary 7 but appeared otherwise in excellent condition (despite freezing conditions during daytime and ice-covered water). The yellow iris was clearly seen, as well as the fact that she was not ringed. She hunted over meadows and arable land, where common voles and passerines abounded. Two days later, the presumed same bird was observed again.

Literatuur

- Clarke R. 1996. Montagu's Harrier. Arlequin Press. Chelmsford.
Daemen B.A.P.J. 1987. Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*. In: SOVON, Atlas van de Nederlandse Vogels, pp. 162-163. SOVON, Arnhem.

Adres: Bekemaheerd 129, 9737 PN Groningen.

Foto: Grauwe Kiekendief, adult vrouwtje, NO-Groningen (Erik Visser).

Haviken *Accipiter gentilis* in Zuid-Twente en Hamaland (D) in 1996

Kees Rosendaal, Piet Koopmans en Erik Rosendaal

1 maart 1996: Wehrer Mark. Ondanks de aanhoudende winter dan toch weer de eerste blijken van het nieuwe broedseizoen. Vanuit de verte onmiskenbaar roepend een Havik! Bij een bleek zonnetje tegen een donkergrijze achtergrond van een naderend onweer. Dan nog een keer roepend, nu dichterbij. Helaas nadert het onweer snel. Een sneeuw-jacht met natte vlokken en hagel ontnemt je bijna elk zicht. Een kwartier later is de lucht opgeklaard en het bos bedekt met een verse sneeuwlaag. Overal stijgt damp omhoog en het smeltwater druppelt van de takken. Verder zoeken heeft geen zin.

6 april 1996. Haaksbergen. Het broedseizoen is begonnen. Erik vindt de eerste handpen en laat dat duidelijk horen.

Zo begon voor ons het broedseizoen van 1996. Niet later dan vorig jaar, en hoopvol wat betreft het aantal paren. In vergelijking met vorig hebben we ons onderzoeksgebied in oostelijke richting uitgebreid (zie de Duitse plaatsen Heek, Legden en Ochtrup in Tabel 1). In de 22 territoria begonnen 17 paren met broeden, waarvan er negen succesvol waren (Tabel 1). Dit betekende een verdere achteruitgang ten opzichte van 1994 en 1995. Er vlogen 22 jongen uit, gemiddeld 2.4/succesvol paar. De reproductiecapaciteit kwam daarmee op 1 jong per territorium.

Tabel 1. Broedresultaten van Haviken in Zuid-Twente en Hamaland in 1996. *Breeding success of Goshawks in southern Twente and Hamaland in 1996.*

Gebied <i>Area</i>	Territoria <i>Territories</i>	Broedparen <i>Pairs</i>	Succesvol <i>Successful</i>	Mislukt <i>Failed</i>	Aantal jongen <i>Nestlings</i>
Oldenzaal	2	2	0	2	0
Enschede	3	2	2	0	3
Haaksbergen	6	5	3	2	9
Vreden	3	2	2	0	5
Ahaus	2	1	0	1	0
Legden	1	0	0	0	0
Heek	2	2	1	1	1
Ochtrup	1	1	0	1	0
Gronau/Epe	2	2	1	1	4
Totaal <i>Total</i>	22	17	9	8	22

Het verschil tussen het aantal broedparen en aantal territoria wordt veroorzaakt door het bestaan van 'sluimerterritoria'. Een ooit bewoond nestbos waarin zich enkele horsten

bevinden en waar gedurende het jaar Haviken duidelijk van hun aanwezigheid blijk geven aan de hand van geluid, poep, plukresten en ruiveren. Er wordt hier echter niet gebroed.

Van 29 Haviken verzamelden wij ruiveren, waaruit een beeld van de populatie-opbouw is te destilleren (Tabel 2). Het aandeel volwassen vogels geeft geen aanleiding om te veronderstellen dat er sprake is van grootschalige verstoring, ofschoon Tabel 1 een groot aantal mislukte broedpogingen laat zien.

Tabel 2. Samenstelling (%) van de voorjaarspopulatie van Haviken in Zuid-Twente en Hamaland in 1996 (broedparen en niet-gepaarde exemplaren). *Age-distribution of breeding and non-breeding Goshawks in southern Twente and Hamaland in spring 1996.*

Geslacht Sex	Eerstejaars 1st year	Tweedejaars 2nd year	Derdejaars en ouder ≥3rd year	Aantal Number
Man Male	20	10	70	10
Vrouw Female	5	27	68	19

Menselijk ingrijpen werd verschillende malen vastgesteld. Bij een afgelegen Duits nestbos lagen in de buurt van een mislukt broedsel lege bierflesjes. Verder rond half januari twee gedode Buizerds in een bosgebied op de grens, waar het al drie jaar achtereen mis is. Drie weken later stond er een klem opgesteld. Daarna volgde de vondst van een havikvrouwtje in jeugdkleed, gedood door een schot hagel halverwege mei. Ook bosbouwwerkzaamheden kunnen voor aanzienlijke verstoring zorgen: rond een nest met twee donsjongen werd het hele bos met zwaar materieel omgezaagd, stammen ontdaan van zijtakken, opgestapeld en afgevoerd. De nestboom werd door vallend hout geraakt, waarbij één van de dragende takken onder het nest afbrak. Wonder boven wonder vlogen de jongen drie weken later uit.

Daarnaast zijn er allerlei natuurlijke mislukkingsoorzaken: legnood bij een adult vrouwtje bij Oldenzaal (opgestuurd naar ID-DLO), een verhongerd (?) jong mannetje, dode nestjongen begin juni volgend op regen en koude, val van deel nieuwgebouwd nest, predatie van eieren/jongen door een vogel of zoogdier, enzovoort.

Summary: Goshawks *Accipiter gentilis* in southern Twente and Hamaland in 1996

In southern Twente (eastern Netherlands) and neighbouring parts of Germany, 22 territories of Goshawks were occupied in 1996, in which 17 pairs started to breed. Only 9 pairs were successful, raising 22 fledglings (Table 1). Most Goshawks were in adult plumage (2nd year or older), more so in females (95%, N=19) than in males (80%, N=10)(Table 2). Human persecution is still widespread in this part of the country.

Adres: Beltrumbrink 62, 7544 ZD Enschede.

Genetische afwijking hoogstwaarschijnlijk andermaal oorzaak van veerafwijking bij nestjonge Havik *Accipiter gentilis*

Henk Jan Ottens, Hugh Jansman, Roelof Speelman

Veerafwijkingen bij nestjonge roofvogels worden hoogst zelden aangetroffen. De verbazing is des te groter als het in drie jaar tijd twee keer optreedt op hetzelfde nest. In 1994 werd op een haviksnest in de omgeving van Assen een vrouwtje aangetroffen met een dermate ernstige veerafwijking dat vliegen onmogelijk bleek (Bijlsma *et al.* 1994). Als meest voor de hand liggende oorzaak werd gedacht aan een trauma als gevolg van een verwonding of een genetische afwijking. In 1996 was hetzelfde nest als in 1994 in gebruik en wederom werd een jong aangetroffen met een veerafwijking.

Beide gevallen vergeleken

Net als in 1994 werden tijdens het ringen, op 10 juni 1996, geen bijzonderheden opgemerkt bij de drie mannetjes en het vrouwtje in het nest. Op de ringdatum waren de jongen 23 tot 24 dagen oud, zo'n 7 tot 8 dagen na het tevoorschijn komen van de veren uit de bloedspoelen. De vleugellengtes van de drie mannetjes bij afnemende leeftijd waren resp. 167, 166 en 154 mm en het vrouwtje had een vleugellengte van 170 mm. Het bewuste jong was weliswaar het minst ver in ontwikkeling van de drie mannetjes maar deze variatie is niet abnormaal. Tijdens een controle op 24 juni zat het jongste mannetje in elkaar gedrukt samen met het vrouwtje op het nest (Foto 1). De beide oudste mannetjes hadden het nest al verlaten en zaten een etage hoger in de nestboom. Op 28 juni werd het mannetje, niet zichtbaar verzwakt, onder de nestboom gevonden. Pas op 2 juli (44 dagen oud) werd bij het inmiddels ernstig verzwakte jong voor het eerst het afwijkende verenkleed opgemerkt.

Overeenkomstig de situatie in 1994 was de veergroei allerbelabberdst. De bloedspoelen waren korstig en slecht ontwikkeld met asynchroon ontsproten hand en armpennen (Foto 2). De pennen vertoonden vele faultbars, een soort weeffouten in de baardstructuur van de veer, dwars op de schacht (Foto 3). De veren zaten los in de bloedspoelen en dreigden er uit te vallen. Van een staart was nauwelijks sprake door een slechte bloedspoelontwikkeling (Foto 4). Van de in 1994 geconstateerde knobbels op de ellepijpen waarmee de pezen deels vergroeid waren is bij het jong uit 1996 tijdens de sectie niets gebleken.

Foto 1. Het bewuste haviksnest nabij Assen, 24 juni 1996. Op het nest een vrouwtje (voorgond) en het bewuste mannetje (zo op het oog niets mis mee); twee andere mannetjes gedragen zich als takkeling (H.J. Ottens). *Goshawk nest with two male branchlings, a male nestling (feather anomalies not yet visible) and a female nestling (foreground), near Assen, 24 June 1996.*

Foto 2. Uitgedroogde en verkorste bloedspool van het betreffende haviksmannetje (H.J. Ottens). *Dried-out and crusted bloodshaft of a primary in the anomalous male Goshawk nestling.*

Discussie

De omstandigheden wijzen sterk in de richting van een genetische afwijking. Interessant is in dit verband een vergelijkbaar geval. Dit jong werd een jaar in een asiel verzorgd om te kijken of het jong na de rui wel goede veren zou ontwikkelen. Niets van dit alles, andermaal ontwikkelden de hand- en staartpennen zich slecht (van Geneijgen *et al.* 1995). Andere mogelijkheden dan een trauma of een infectie lijken minder voor de hand te liggen omdat het in de Assense gevallen een enkel jong betrof. Tegen deze achtergrond was het belangrijk te achterhalen of dezelfde ouders op de nestplaats zaten. Helaas werden in 1996 van de ouders (beide in volwassen kleeed), ondanks grondig spuurwerk, geen rui-pennen gevonden zodat niet duidelijk werd of het om hetzelfde paar uit 1994 (toen ook in volwassen kleeed) ging. Wel is duidelijk dat in 1995, een jaar waarin geen afwijkingen werden geconstateerd, een ander vrouwtje op de broedplaats resideerde. Dit vrouwtje broedde in 1997 ook weer op deze plek. Het lijkt dus aannemelijk dat de vrouwelijke Havik in 1996 dezelfde was als in 1995 en 1997, en dus een andere dan in 1994. Van het mannetje zijn in al die jaren helaas geen rui-pennen gevonden.

Ondanks dat niet bewezen is dat het in 1994 en 1996 om dezelfde ouders ging, is een genetische afwijking aannemelijk omdat de afwijkingen bij beide jongen op vrijwel identieke wijze optraden, zonder dat met de ander nestgenoten iets aan de hand was.

Er zijn verschillende varianten binnen de genetische aandoeningen. De bekendste, geslachtsgebonden overerving, valt in dit geval af omdat beide aangedane Haviken niet van hetzelfde geslacht waren. De aandoening is dan autosomaal (niet geslachtchromosoom-afhankelijk). Deze aandoeningen kunnen weer gesplitst worden naar dominant of recessief (onderdrukt). Aangezien in beide gevallen slechts 25% van de jongen is aangedaan, krijgt de recessieve variant hier de voorkeur. Als het dominant was geweest, hadden de jongen 50% kans de aandoening te krijgen.

Organismen bezitten twee setjes chromosomen. Van elk chromosoom, met uitzondering van de geslachtschromosomen, hebben ze er dus twee. Op deze chromosomen zit al het erfelijke materiaal, verpakt in genen. Bij de voortplanting geeft elke ouder 1 setje chromosomen per nakomeling mee. Elke nakomeling heeft dan weer twee setjes chromosomen: een set van pa en een set van ma.

Bij autosomaal recessieve overerving kan de aandoening zich pas openbaren als het slachtoffer van beide ouders een afwijkend chromosoom krijgt (het gezonde chromosoom is namelijk dominant over het afwijkende). De frequentie van dragerschap van een afwijkend chromosoom varieert daarbij tussen de 1:20 en 1:100. Kortom, de kans dat een individu van beide ouders een afwijkend chromosoom bezit dat zich uiteindelijk zal openbaren is zéér gering (1:6400 - 1:40.000!).

Foto 3. Faultbars in het verenkleed van het betreffende haviksmannetje (H.J. Ottens). *Faultbars in the feathers of the anomalous male Goshawk nestling.*

Foto 4. Bovenaanzicht van het dode haviksmannetje; let op ontbreken van staart en rafelige/ontbrekende handpennen (H.J. Ottens). *Dorsal view of the anomalous male Goshawk nestling; notice missing retrices and shabby or lacking primaries.*

Nawoord

De situatie rond Assen geeft aan dat gedegen roofvogelonderzoek verder gaat dan opsporing van het nest, bepaling van de legselgrootte en ringen van de jongen. Het belang van nacontroles, ook na het uitvliegen van de jongen (Bijlsma 1997), is duidelijk omdat bij beide jongen de problemen pas aan het eind van de nestjongenfase zichtbaar werden. Tevens is het verzamelen van ruipennen belangrijk omdat individuele herkenning een schat aan informatie oplevert, die gebruikt kan worden om bijvoorbeeld afwijkingen te kunnen verklaren. Bij deze dan ook een oproep aan alle mensen die jaarlijks vele nestjonge roofvogels door hun handen laten gaan. Wees alert op afwijkingen, plan bij voorkeur ook een nestbezoek in het late nestjongenstadium als veerafwijkingen zichtbaar worden en verzamel en noteer alles wat informatie geeft over de ouders.

De diergeneeskundige faculteit van de universiteit van Utrecht is bijzonder geïnteresseerd in bovenbeschreven gevallen. Zij zouden in de toekomst graag nog in leven zijnde nestjongen met veerafwijkingen, vireel en bacteriologisch willen onderzoeken. Belangrijk onderzoek omdat duidelijk kan worden of afwijkingen al dan niet van genetische aard zijn. Tref je iets vergelijkbaars aan, dan zouden wij dat graag vernemen.

Summary: Feather anomalies in Goshawk *Accipiter gentilis* nestling probably caused by genetic defect

On the same Goshawk nest where in 1994 a female nestling was detected with aberrant feather development (Bijlsma *et al.* 1994), a similarly affected nestling male was found in 1996. Rectrices were completely missing, and primaries were either missing or malformed. Body feathers and coverts were full of faultbars (see Photos 2-4). This feather defect was only detected after fledging of three unaffected nestlings; during ringing, at the age of 23-24 days old, as well as during a control a fortnight later, this defect remained unnoticed (Photo 1). Unfortunately, the identity of the breeding female could not be established in 1996 because moulted feathers were not found. However, the breeding female in 1995 was different from the one in 1994 (identity based on moulted feathers), and the 1995-female was again in attendance in 1997. It is therefore highly likely that the 1996-female was the same as in 1995 and 1997, and thus different from the one in 1994, the year in which also feather defects among a single nestling were noticed. The identity of the male could not be established because his moulted feathers were not found. It is speculated that the feather anomalies must have been caused by a genetic defect.

Literatuur

- Bijlsma R.G., Speelman R., Ottens H.J., Hasper H. & van Manen W. 1994. Een veerafwijking bij een nestjonge Havik *Accipiter gentilis*. De Takkeling 2(3):38-40.
- Bijlsma R.G. 1997. Handleiding veldonderzoek Roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Van Geneijgen P., van Nie G.J. & de Smid T. 1995. Veerafwijking bij nestjonge Havik. De Takkeling 3(1): 91.
- Pronk, J.C. *et al.* 1991. Medische Genetica. Wetenschappelijke uitgeverij, Bunge.

Adressen

- Henk Jan Ottens, Groningerweg 34, 9738 AB Groningen (050-5790434).*
- Hugh Jansman, De Cingel 34, 8141 BZ Heino (0572-391815).*
- Roelof Speelman, Gerard Doustraat 51, 9404 AP Assen (0592-318525).*

Voëlberinging kan gevaarlik wees

Dawie de Swardt

Wanneer ek nette oprig om voëls te vang, is my doelgroep gewoonlik Jangroentjies (= Malachite Sunbird *Nectarinia famosa*) en ander middelslag voëls. Tydens 'n onlangse besoek aan Ficksburg was dit egter 'n ander storie.

Aangesien die klein veldaalwyntjies gedurende September blom, het ek dié keer my nette in die rantjies opgerig. Van Woensdag af was ek op my pos, wat ek al vir die afgelope vyf jaar besoek. Ek het vyf Jangroentjies gevang, maar Donderdag het ek moedeloos uur na uur na leë nette gestap. 'n Groot skok het vir my gewag in een van my nuwe, sterker nette - 'n Edelvalk ('n roofvoël vir die wat nie weet nie!) het vermoedelik 'n duif gejaag en is in die proses in my net gevang!

Wel, ek moet die voël uit die net kry (hulle weeg ±600 g) en ek is daarby nog alleen ook! Roofvoëls se gevaarlikste wapen is hulle skerp kloue en ek weet dat ek hulle ten alle koste moet vermy. Met my linkerhand het ek die voël mooi om sy nek en skouers beet (dit is voordelig om groot hande te hê) en begin sy pote uit die net losmaak. Natuurlik blaas hy vir my, maar ek is in ekstase oor my groot vangs! Na 'n gesukkel het ek die valk uit die net en moet na my ringplek beweeg om hom te bering. Dit is natuurlik 'n ring-"lifer" vir my en dit gaan enige ander beringer groen maak van jaloesie. Eintlik vang 'n mens roofvoëls met 'n Balcatri-strik. Dit is spesifiek ontwerp om roofvoëls te vang.

Toe doen ek natuurlik die verkeerde ding. Aangesien ek die voël in my linkerhand het, probeer ek met my ander hand 'n houvas op sy pote kry. Toe gryp hy my! Dit lyk of sy oopgesperde pote na iets in die lug soek, en sy kloue sink in my vingers in! Nou het ek 'n probleem. Vir geen geld ter werêld gaan ek die voël vrylaat nie, maar ek moet my vingers loskry! En 'n mens het net twee hande. Gelukkig het ek tande ook (ek gebruik my tande baie, bv. om toue en nette vas te hou) en ek probeer desperaat om my vingers te bevry, net sodat sy andere poot my ken vasgry! (Stel jou voor - ek hou die voël vas en hy vir my! - een moet los!).

Na 'n stryd waarin ek die valk met my knie op die grond vasgedruk het, is my ken en my vingers bevry. My 800 m se stap na OB 46609 het soos 'n uur gevoel en ek kon net die ring 779501 aan sy poot sit en hom laat vlieg! Ek kon nie eers 'n foto neem van die pragtige voël nie.

Na die ondervinding het ek tot die gevolgtrekking gekom dat 'n mens ENIGE voël in jou nette kan verwag, veral noudat SAFRING baie duursame nette versaf, en dat 'n mens voorbereid moet wees vir so 'n groot vangs!

Naschrift Rob Bijlsma: Dit verhaal stond in Safring News 24 (1995), pagina 83-84. Het beskryft op onnavolgbare wijze (in het Zuidafrikaans) de toevalsvangst van een Lannervalk. Duidelijk is dat valken geen doetjes zijn! Ik kan hierover meepraten, omdat ik samen met Bennie van den Brink, Frank de Roder en Kees Terpstra in januari 1995 in Botswana tijdens het vangen van zwaluwen vijf Roodnekval-

ken *Falco chicquera* heb gevangen (qua grootte tussen Smelleken en Lanner inzittend). Ook dat was geen onverdeeld genoeg. Niet alleen klauwden de valken zich direct in mijn handen vast, bovendien probeerden ze met hun snavel stukken vlees van mijn hand te trekken. En met zo'n valkentang wil dat aardig lukken! Kortom, petje af voor Dawie, die in zijn eentje die Lanner uiteindelijk de baas werd.

Foto: Sakervalk, het stevige broertje van de Lannervalk (Frank Clemens).

Buizerd met bijzondere prooi

Jeanette Essink

Op zondag 29 december 1996, een bewolkte, tamelijk koude dag die 's avonds sneeuw bracht, vertoefde een Buizerd opvallend veel rond het huis. Had dat te maken met het feit dat er ook veel andere vogels (kool- en pimpelmezen, spreeuwen, vinken, ringmussen, merels en Turkse tortels, roodborst, heggemussen, sijsjes, eksters en Vlaamse gaaien) in de tuin aanwezig waren, die er behalve een rijk gevarieerd voedselaanbod, ook water, rust en een schuilplaatsen vonden?

Huis en tuin zijn gelegen in een slagenlandschap: langgerekte stroken weiland, omzoomd door boomsingels met hoofdzakelijk zomereiken, elzen, berken, hulst en vlier. Een deel van het erf ($\pm 1500 \text{ m}^2$) is ingericht als wilde plantentuin, waarvan de afgemaaide stengels nog op het land lagen.

Als verwoed natuurliefhebber, bij wie ogen en oren altijd op scherp staan, wordt veel tijd besteed aan kijken, observeren en genieten en altijd gebeurt er wel weer iets dat de moeite (en tijd!) van het ontdekken waard is. Zo ook die dag.

Rond 15.00 uur zag ik op *c.* 60 meter vanaf huis een Buizerd op de grond in de wilde plantentuin zitten met de vleugels gespreid, die met de kop hakbewegingen maakte. Door de verreijker zag ik dat hij een vrij grote prooi te pakken had waar hij schijnbaar niet goed raad mee wist. Hij liep er omheen, zat er weer op, probeerde het met de klauwen de lucht in te krijgen, maar al wat hij deed, het lukte maar niet.

Wat had hij te pakken? Alhoewel nieuwsgierig, dwong ik mijzelf geen actie te ondernemen en de natuur z'n gang te laten gaan. De Buizerd ging door, probeerde te plukken, hield zijn vleugels er maar weer eens overheen en dat ging ongeveer een kwartier zo door. Toen vloog hij zonder buit op en posteerde zich op de voederplaats op drie meter afstand van het huis. Dat leverde ook niets op, waarna hij, waarschijnlijk met een lege maag, de kille avond tegemoet vloog. Nieuwsgierig haastte ik mij naar de achtergebleven prooi in het veld, die de Buizerd uiteindelijk alleen maar veel energie had gekost. Mijn vermoedens werden bevestigd, het was een egel die zichtbaar ademde en niets geleden leek te hebben: een scherp gestekelde "voetbal", waar de Buizerd geen vat op had gekregen. De egel heb ik snel opgepakt en onder een berg bladafval neergelegd in de hoop dat hij het daar verder zou overleven.

Volgens Rob Bijlsma, met wie ik over dit voorval sprak en die mij vroeg hierover een stukje voor de Takkeling te schrijven, was dit een bijzondere waarneming. Het stoten van een Buizerd op een levende egel zou niet eerder beschreven zijn. De op nesten van Buizerds aangetroffen egelvellen zijn afkomstig van resten van verkeersslachtoffers.

Een ander voorval met een roofvogel in de tuin betrof een Sperwer, ook een soort die er regelmatig jaagt. Al diverse keren vond ik prooiresten in de vorm van merelveren. Op 21 januari 1997 liep ik omstreeks 16.00 uur de deur uit, de *c.* 100 meter lange oprit op,

toen vlak over mijn hoofd heen een Turkse tortel vloog, "op de hielen" gezeten door een vrouwtje Sperwer. De afstand tussen beide bedroeg nauwelijks 15 cm. Ze vlogen ongekend snel, waarbij de duif een wolk donsveren en staartveren verloor. Na zo'n 100 meter veranderde de Sperwer van koers en vloog de duif de vrijheid tegemoet. Op zo'n moment weet je eigenlijk niet voor wie je het zou willen opnemen. Een ding was duidelijk, ik had ongewild de net begonnen sperwermaaltijd verstoord.

De Sperwer zag ik nog regelmatig in de tuin terug, de Turkse tortel eveneens. Hij (of zij) was duidelijk te herkennen aan de afwezigheid van staartveren en een kale plek op de stuit waar de donsveren al waren weggeplukt. De beetplek op de rug zwol aanvankelijk lelijk op, maar omdat hij iedere morgen zaad kwam eten op de voederplaats zag ik dat het goed met hem ging. Een kleine maand later was de staart weer vrijwel uitgegroeid tot normaal en de wond op de rug met veertjes bedekt. Beide zijn hopelijk de winter verder goed doorgekomen.

En zo valt er op ogenschijnlijk saaie winterdagen, voor wie ogen en oren de kost geeft, toch altijd wel weer een onverwachte boeiende ontdekking in de natuur te doen.

Adres: Koekangerdwardsdijk 42, 7958 SV Koekange.

Foto: Buizerd bij dood konijn, Amelte, 5 april 1996 (Lutje de Jong).

Pas op met ratten- en muizenvergif

Maria Quist

Een paar weken geleden kreeg ik een telefoontje van een meneer uit Drenthe met de volgende vraag: is er gevaar voor (doorvergiftiging) van uilen en roofvogels bij het bestrijden van ratten en muizen met vergif. Hij had veel last van bovengenoemde dieren in zijn kippenhok. Ze vraten het kippenvoer en de eieren op en de ratten vielen ook kuikens aan. Hij probeerde het probleem op te lossen door rijkkelijk met gif te werken. Achter zijn huis lag een grote tuin met een stuk bos, waarin een Ransuil en een Buizerd hun nest hadden. Inmiddels had hij op zijn terrein een dode Ransuil en een dode Buizerd gevonden. Na lezing van een krantenartikel over vergiftigde roofvogels vroeg hij zich berouwvol af of zijn rattenvergif de reden kon zijn geweest van de dood van deze vogels.

De dieren waren ten tijde van het telefoongesprek inmiddels enkele maanden dood en begraven, dus er viel niets meer te onderzoeken. Maar het zou inderdaad heel goed kunnen. Wanneer roofvogels bij herhaling muizen of ratten eten die vol vergif zitten, lopen ze zelf ook kans om het loodje te leggen. Doorvergiftiging wordt dit genoemd. Bij het ID-DLO, waar dode roofvogels op de doodsoorzaak worden onderzocht, is dit verschijnsel bekend. Het aangetroffen gifgehalte in de dode dieren is lager dan bij rechtstreekse vergiftiging, maar ook lagere doseringen, wanneer deze met regelmaat terugkomen, kunnen uiteindelijk leiden tot de dood.

Hoe het probleem van de ongenode gasten op te lossen zonder de niet bedoelde dood van uilen en roofvogels te veroorzaken? Allereerst is het belangrijk om te weten **waarom** deze kippeneigenaar zoveel last had van "ongedierte". Zijn eveneens kippenhoudende buurman had nooit problemen. Ik vroeg hem hoe hij voerde en hij vertelde dat hij de voerbakken dag en nacht gevuld hield voor zijn dieren. Tafeltje dekje dus voor zijn kippen en eenden, maar ook voor ratten en muizen. Ik heb hem aangeraden om twee keer per dag te voeren en wat overblijft, nadat de dieren voldoende hebben gegeten (na plm. 15 minuten), te verwijderen. Verder haalde hij de eieren uit de legbak wanneer het hem (of zijn vrouw) uitkwam. Er lagen soms meer lege dan volle doppen. Kippen leggen in de regel 's morgens. De eieren moeten dus elke morgen op tijd worden uitgehaald, desnoods twee keer op een morgen. Verder: de voorraadkist was van hout en de kans is niet gering dat bij afwezigheid van graan in de voerbakken, de ratten en muizen zich op de voerkist stortten en daar gaten in knagen. Een metalen of zinken ketel (oude wasketel met deksel, nog steeds verkrijgbaar op rommelmarkten) verhindert deze actie gegarandeerd. Wanneer er niets meer te snaaien valt voor de ratten, hebben ze er niets meer te zoeken en taaien ze op den duur vanzelf af. De meneer uit Drenthe was genegen de tips te gebruiken en de gifpot met rust te laten.

Adres: Postbus 54, 8426 AD Appelscha.

Waarnemingen van Boomvalken *Falco subbuteo*...meestal 'ships that pass in the night'

Gerard L. Ouweneel

'Wat vond jij deze zomer van de ...' is een regelmatig gestelde vraag tussen vogelaars. Vaak informeren ze dan naar ervaringen met Boomvalken, een soort die vogelaars bezighoudt, zeker na de recente onheilsberichten. Gelet op de overheersende reactie 'viel best mee', kwam zomer 1996 voor de Hoeksche Waard en omstreken redelijk uit de bus. Doorvragend bleek het vooral om losse waarnemingen te gaan. Wat zijn zulke waarnemingen waard voor de broedvogelboekhouding?

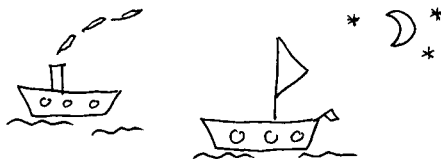
Zomerwaarnemingen

De zomer leverde mij in 1996 29 waarnemingen van Boomvalken op, tegen 18 waarnemingen in 1995 en 23 waarnemingen in 1994. Dat zijn 70 Boomvalken in totaal, verspreid over drie jaar; hiervan waren er 46 afkomstig uit mijn vaste waarnemingsgebied in de noordelijke delta (resp. 17, 10 en 19 in 1994-96). De rest komt uit geheel Nederland, waaronder voorjaarsvogels bij Breskens en negen stuks vanuit een strategisch gelegen tuin in Maartensdijk (U.), pal tegen de bosrand.

Augustus en september staan te boek als boomvalkmaanden, iets wat blijkt uit Tabel 1 ook opgaat voor mijn waarnemingen (met juli als belangrijke toevoeging). Het is niet duidelijk welke waarde aan deze gegevens kan worden gehecht. De meeste waarnemingen vertonen immers overeenkomsten met Pearson's (1991) ontmoetingen met Boomvalken tussen Scandinavië en de evenaar ... een flits, snel oplopende adrenaline en de vogel is weer verdwenen: 'ships that pass in the night'.

Plaatsen waar Boomvalken kans hebben op een succesvolle jacht bieden een betere trefkans. Zo bevindt zich aan de woning van de schrijver een kleine kolonie Huiszwaluwen. Het staat wel vast dat Boomvalken zo'n vestiging feilloos in de gaten houden. Zeker in de nazomer, wanneer zich onder de Huiszwaluwen eerstejaars vogels bevinden, zijn er aanwijzingen dat ze vrijwel dagelijks poolshoogte komen nemen. De kolonie was in 1994 nog goed bezet, maar al minder in 1995.

Tot groot verdriet bleven de Huiszwaluwen in 1996 weg. Van de 17 tussen 30 april en 24 september 1994 in de noordelijke delta waargenomen Boomvalken, waren er twaalf boven of rond mijn woning, gelegen in een uitbreiding van een dorp op de Zuidhollandse klei. In het magere boomvalkjaar 1995 waren dat er twee van de tien, en in 1996 zes van de 19.

Tabel 1. Maandelijkse verdeling van toevalswaarnemingen van Boomvalken in 1994-96. *Monthly distribution of accidental observations of Hobbies in 1994-96.*

Maand <i>Month</i>	1994	1995	1996	Totaal <i>Total</i>
April <i>April</i>	1	1	1	3
Mei <i>May</i>	1	0	2	3
Juni <i>June</i>	0	0	1	1
Juli <i>July</i>	8	1	6	15
Augustus <i>August</i>	1	2	4	7
September <i>September</i>	6	6	4	16
Oktober <i>October</i>	0	0	1	1
Totaal <i>Total</i>	17	10	19	46

Parklandschap

Waar broeden de Boomvalken die ik, door verontruste Huiszwaluwen op scherp gezet, regelmatig boven Plan-Oost van Maasdam zie, soms hoog cirkelend, dan weer laag voortjakkend tussen bebouwing. Waar had die Boomvalk zijn nest die op 11 juli 1996 joeg boven Vreewijk in Rotterdam-Zuid? Of die op 13 juli boven de Griendweipolder op Tiengemeten jagende vogel? En was die Boomvalk die op 20 augustus boven de Westblaak, hartje Rotterdam, opschudding bracht onder alles wat vleugels had, een trekker of afkomstig van een in de buurt gevestigd huishouden?

Zeker is dat ze een ruime actieradius hebben (Bijlsma 1980, 1993), zodat het overbruggen van aanzienlijke afstanden voor zo'n rappe vlieger een peulenschil moet zijn. Hoe dan ook, het blijft intrigeren dat ik geen benul heb van de herkomst van de door mij deze zomer waargenomen exemplaren. De geruchten gingen dat een paartje in de weer was rond een kraaiennest op een hoogspanningsmast in het Oude Land van Strijen. Na de ervaringen in de provincie Groningen (de Boer & Koks 1996) zal in de zomer 1997 minder lichtvaardig worden omgegaan met dergelijke geruchten.

Voor de Hoeksche Waard, en trouwens voor de hele noordelijke delta, is de toekomst voor de Boomvalk in beginsel beloftevol. Het landschap wordt steeds parkachtiger, met in het kielzog daarvan een toename van broedgevallen van Buizerds, Sperwers en Haviken. Degeen die een kwart eeuw geleden had durven suggereren dat het toen nog kale polderlandschap van de noordelijke delta (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981) in 1996 onderdak zou bieden aan deze roofvogelsoorten, zou ongetwijfeld smalend voorhoofdgetik ten deel zijn gevallen. Wie waagt zich aan een voorspelling over de situatie van roofvogels in de volgende kwart eeuw?

Summary: Accidental observations of Hobbies *Falco subbuteo*: ships that pass in the night.

Compilation of non-systematically collected observations of Hobbies in The Netherlands in 1994-96 shows that Hobbies are most often observed in July through September (Table 1). It remains a mystery whether such birds imply local breeding birds, stragglers or migrants.

Literatuur

- Bijlsma R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam/Antwerpen.
Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
de Boer P. & Koks B. 1996. Boomvalken *Falco subbuteo* in Groningen: hoogspanning ten top. De Takkeling 4(3): 30-43.
Pearson B. 1991. An artist on migration. HarperCollins, London.
Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland. 1981. Randstad en broedvogels. Gianotten, Tilburg.

Adres: Lijster 17, 3299 BT Maasdam.

Foto: Nest met drie jonge Boomvalken, op deze leeftijd (c. drie weken) nog niet vanaf de grond te tellen. Eemskanaal, juli 1996 (Hans Hut).

Bepaling van het aantal nestjongen bij Boomvalken *Falco subbuteo* vanaf de grond: redelijk betrouwbaar maar wel tijdrovend

Hans Potters

In Takkeling 4 (2) geeft Bijlsma (1996) een overzicht van de fouten die kunnen optreden bij de bepaling van het aantal nestjongen bij boombroedende roofvogels wanneer uitsluitend vanaf de grond wordt waargenomen. Hoewel gebaseerd op een gering aantal nesten (6), lijkt de Boomvalk er in dit opzicht, vergeleken met de andere soorten, echter niet ongunstig uit te springen.

Op grond van ervaringen in 1995 en 1996 in het westen van Noord-Brabant kan ik dit beeld bevestigen. In deze jaren werden in totaal 19 bewoonde nesten vanaf de grond bekeken. Dit leverde 49 jongen op (1 x 4, 10 x 3, 7 x 2 en 1 x 1), een gemiddelde van 2.6 jongen/succesvol nest. Aangezien dit aantal goed overeenkomt met de waarden die in de literatuur worden vermeld (o.a. Bijlsma 1980, Fiuczynski 1987, Boeren 1995), welke alle zijn gebaseerd op nestcontroles, mag worden aangenomen dat er (vrijwel) geen jongen zijn gemist.

Hoewel het vaststellen van het aantal nestjongen bij de Boomvalk vanaf de grond redelijk betrouwbaar lijkt, moeten hier wel enkele kanttekeningen worden gemaakt. De manier waarop de aantalsbepaling plaatsvindt en vooral de tijd die eraan wordt besteed, zijn namelijk van groot belang. Een enkel, kortdurend bezoek aan de broedplaats is in de meeste gevallen volstrekt onvoldoende. De door mij verzamelde gegevens zijn dan ook grotendeels gebaseerd op herhaalde bezoeken tijdens de late nestjongenfase. De beste resultaten werden verkregen door onder een gunstige hoek het nest in de gaten te houden en dit één of twee uurtjes vol te houden. Zelden leverde daarbij de (on)overzichtelijkheid van de nestplaats problemen op. In het westen van Noord-Brabant, waar het gros van de Boomvalken tamelijk oude en open percelen grove den prefereert, broeden veel paren weliswaar hoog (>15 m) maar vanwege de asymmetrische kruin van grove dennen is in de meeste gevallen één zijde van het nest redelijk goed te overzien. Vaak is dit de kant van de aanvliegroute van het vrouwtje. Mogelijk zijn nesten in loofbomen minder goed zichtbaar, maar daarmee heb ik onvoldoende ervaring. Het bepalen van het aantal boomvalkjongen wordt vergemakkelijkt doordat ze zich, als ze zo'n 2.5 week of ouder zijn, nogal beweeglijk gedragen. Wel moet worden voorkomen dat het vrouwtje de ongewenste aandacht in de gaten krijgt. Wanneer ze begint te alarmeren, verstarren de jongen onmiddellijk en drukken ze zich in de nestkom. Door enige dekking in de vorm van ondergroei op te zoeken en zo stil mogelijk te blijven zitten, kan verstoring worden voorkomen. Een positieve bijkomstigheid is verder dat de jongen, in afwachting van het prooibringende vrouwtje, zoveel mogelijk op de nestrand proberen te zitten. De kans dat ze alle tegelijk zichtbaar zijn is na één of twee uur posten

bij het nest al tamelijk groot, te meer daar de familie meestal twee of drie jongen telt. De voederbeurten door het vrouwtje kunnen deze kans vergroten omdat de jongen dan allemaal als eerste de aangevoerde prooi proberen te bemachtigen. Enkele dagen voordat de jongen het nest verlaten, komen ze de prooibringende ouder soms al tegemoet door op nabijgelegen takken te klauteren. Omdat de voederfrequentie 's morgens het hoogst is, zijn de ochtenduren het meest gunstige tijdstip om bij het nest te posten. Bovendien reageren de jongen dan waarschijnlijk het best omdat ze na een nacht zonder voedsel extra hongerig zullen zijn.

Ook indien de broedplaats pas wordt ontdekt nadat het nest is verlaten, lijkt het vaststellen van het aantal jongen geen onmogelijke opgave. Zo werden in 1995 en 1996 elf families gezien, bestaande uit gezamenlijk 25 jongen (4x 3, 6x 2 en 1x 1, gemiddeld 2.3 jongen/paar). Dit ligt iets lager dan het gemiddelde jongental op succesvolle nesten, maar hierbij moet worden opgemerkt dat niet bij alle paren voldoende tijd is besteed aan het vaststellen van het aantal uitgevlogen jongen. Bovendien is de sterfte juist in de periode waarin de jongen het nest verlaten relatief hoog (Bijlsma 1980). Verder zijn enkele families pas in een laat stadium ontdekt. De bepaling van het aantal jongen is dan een stuk lastiger omdat de voederfrequentie snel afneemt, de band tussen de jongen na verloop van tijd minder hecht lijkt te worden en ze meer verspreid gaan zitten. Predatie door Haviken *Accipiter gentilis* lijkt in westelijk Noord-Brabant vooralsnog geen rol van betekenis te spelen. Zo werden er in 1996 bij drie boomvalknesten op zo'n 500 m afstand ook succesvolle broedgevallen van Haviken vastgesteld, terwijl toch alle jonge Boomvalken het nest ongedeerd verlieten en geruime tijd daarna in de buurt van de broedplaats werden aangetroffen.

Summary: Determining the number of nestlings on Hobby *Falco subbuteo* nests from the ground: reasonably reliable but time-consuming

It is argued that the number of nestlings on Hobby nests can be reliably counted from the ground if the nests are observed several times during the late nestling stage for 1-2 hours per visit. Nestlings in that age are relatively mobile and are being fed regularly. The nestlings should be counted from a vantage point near the nest, preferably during early morning (nestlings hungry) and well-hidden (to prevent alarm from adults, which causes nestlings to crouch). In the western part of the province of Noord-Brabant, this procedure was followed in 1995 and 1996 and resulted in 19 nests containing respectively 1x 4, 10x 3, 7x 2 and 1x 1 nestlings/nest.

Literatuur

- Bijlsma R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam/Antwerpen.
Bijlsma R.G. 1996. Bepaling van het aantal nestjongen bij boombroedende roofvogels. De Takkeling 4(2): 16-22.
Boeren J. 1995. Biotoopvoorkeur en broedresultaten van de Boomvalk *Falco subbuteo* in oostelijk Midden-Limburg. De Takkeling 3(2): 30-35.
Fiuczynski D. 1987. Der Baumfalke. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.

Adres: Robijndijk 42, 4706 LW Roosendaal.

Eleonora's Valken *Falco eleonora* op Sardinië: vrijwilligers gevraagd

Erik Knollema

De Eleonora's Valk is in zijn verspreiding beperkt tot de Middellandse Zee en de kust voor Marokko; de wereldpopulatie wordt op 5000 paar geschat. Zijn leefwijze is heel bijzonder: balts en paarvorming in juli, koloniegewijs broeden in augustus/september, uitvliegen in oktober (ofwel precies zó getimed dat de vogeltrek over de Middellandse Zee in volle gang is en de jongen makkelijk kunnen worden gevoerd) en overwinteren op Madagascar. Helaas is de soort bedreigd. Zo ook op Sardinië, waar vier grote kolonies voorkomen. De kolonie op Isola di San Pietro aan de westkust werd jarenlang leeggestroopt. Vanaf 1980 wordt deze kolonie beschermd door leden van de LIPU (Lega Italiana Protezione Uccelli), de Italiaanse vogelbeschermingsorganisatie. Van augustus tot en met half oktober, dus van start eileg tot uitvliegen, worden *c.* 100 nesten bewaakt door tientallen vrijwilligers, veelal jeugd en biologen. Probleem is: augustus is de vakantiemaand in Italië en het kamp is in die periode volledig volgeboekt met Italiaanse vogelaars. Maar in september gaan de Italianen weer naar huis, terwijl dan juist het leukste deel van de broedcyclus aanbreekt: jongen in het nest en leven in de brouwerij. Vandaar deze oproep om in die periode als vrijwilliger naar Sardinië te gaan. Het gebied is fantastisch, niet alleen voor het landschap en de vogels, maar ook voor de flora. Voor meer informatie kan contact worden gezocht met:

Lega Italiana Protezione Uccelli
Vicolo san Tilburzio 5
43100 Parma
Tel.: 00 39 521 233414
Fax: 00 39 521 287116
www.italnet.it/lipu

En voor Sardinië met:

Lipu-Delegazione provinciale
Via Cilea 79
Quartu Sant'Elena (Ca)
Tel. + Fax: 00 39 70 837458 (ma-wo-vr: 18.30-21.00 u).

Dan nog wat informatie over het eiland Sardinië, hoe er te komen en waar op te letten.

Boot: vertrekt uit Genua naar Porto Torres (10 uur varen). Veel maatschappijen op dit traject, waaronder Grande Navi Veloce. Deze maatschappij hanteert gele, blauwe en

roze dagen. Roze dagen zijn extra duur, de gele extra goedkoop. Wij betaalden (3 volwassen + 1 auto + slaapcabine) voor retour (heen 5 juli, terug 19 juli) f800.-; op 6 juli heen en 20 juli terug zou datzelfde kaartje f1300.- hebben gekost. Goedkoper dan de gele kaarten van Grande Navi Veloce kan niet, maar deze route wordt maar tot eind september gevaren. Alternatief is La Spezia-Olbia, een overtocht van 5.5 uur waarvoor gereserveerd moet worden. Bedenk verder: een retourtje is niet goedkoper dan 2x een enkeltje; in laatste geval meer armslag om terugreis te bepalen.

Auto: let op de slechte wegen; alleen de noord-zuid lopende SS 131 is goed. Deze weg is echter berucht om zijn vele radarcontroles (let op de Sarden zelf met nummerborden SS, Ca, Nu en Or: als die afremmen is het verderop raak). SS 131 staat al aangegeven vanaf Porto Torres. Borden "Sassari" volgen en vervolgens "Cagliari". Rij door tot Cagliari, vandaar SS 130 "terug" pakken naar Iglesias. Vanaf Iglesias de N126 naar Portoscuso. Neem niet de kustweg vanaf Cagliari, duurt 1.5 uur langer (buiten dik 35°C...).

Vanaf Portoscuso vaart regelmatig pont naar Carloforte. Prachtige overtocht. Retourtje ongeveer f10.-, met auto f45.-. Vanaf Carloforte vertrekt 3x/dag een bus naar Capo Sándalo. Bus vertrekt tegenover verkoopkantoor van "Sardemar" (als je van de boot komt, 2de straathoek rechts). Kaartje bus kopen bij "Bar Marina" (2 straathoeken verderop). Aangekomen op Capo Sándalo kun je genieten van een prachtig panorama, met vele Eleonora's Valken in het zwerk.

Te voet: als volgt vanaf Capo Sándalo te voet naar Lipu-kamp. Ten noorden van de vuurtoren is een brug. Tien meter voor deze brug (aan landkant) begint een pad. Dit pad wordt over hele traject met paarse verf aangegeven. Leidt naar Lipu-kamp. Goed schoeisel aanbevolen. Ongeveer 25 min lopen. Hoogteverschil 110 m. Met de auto is het 800 m rijden; die ene weg links.

Vliegtuig: zij die vliegtuig nemen naar Cagliari en daar auto huren: regel de auto in Nederland (goedkoper). Bij keuze tussen bolide en jeep, neem jeep. Regel je zaakjes vroegtijdig. Let wel dat telefonistes vloeiend Engels spreken, maar als je je naam moet spellen, wordt het tobben. Gebruik dan Italiaanse plaatsnamen, zoals A = Ancona, B = Bologna, etc.

Summary: Eleonora's Falcons *Falco eleonorae* on Sardinia: a call for help

Eleonora's Falcons on Sardinia have been persecuted relentlessly. The Italian Bird Protection Society LIPU is therefore guarding important colonies throughout the breeding season. Help from volunteers from abroad is asked, to cover July, September and parts of October. Travel information is supplied, and addresses given whom to contact.

Adres: Froukemaheerd 179, 9736 RR Groningen (050-5413161).

Foto: Kunstnest par excellence, een torenvalkenkast met bijna uitgevlogen jongen wachtend op voer. Geelbroek, 15 juni 1996 (Lutje de Jong).

Enkele ervaringen met kunsthorsten

Anton Heesterbeek, Rob van Schijndel, Hans Verdaat en Frans van Boxtel

Twee afgedankte wasmanden, gevlochten van wilgenhout, brachten ons op het idee om hiervan roofvogelnesten te fabriceren en deze op een geschikte locatie in het veld te plaatsen. Omdat veel vrije tijd in en om het natuurreservaat "de Reuselse Moeren" te Reusel wordt doorgebracht, en hier geregeld diverse soorten roofvogels worden gezien, werd dit gebied uitgekozen.

Het terrein bestaat uit hoogveenrestanten met moerassige stukken, gagelstruweel, heide, weilanden, akkers en berken- en dennenbosjes. Veel afwisseling dus. De factor rust leek ons belangrijk, zodat we twee plaatsen selecteerden die moeilijk te bereiken waren.

De manden werden half gevuld met bodemstrooisel en op de rand afgewerkt met larikstakken. Deze zijn zeer buigzaam en kunnen mooi rond worden gezet. Het geheel werd met ijzerdraad goed vastgezet in respectievelijk een grove den en een berk, op ongeveer zeven m hoogte. Een ladder van berkenstammetjes werd in elkaar gezet en in de buurt opgeslagen voor eventuele nacontroles.

De resultaten waren als volgt.

Horst in berk

11 december 1992: plaatsing van kunstnest.

19 maart 1993: in directe omgeving wordt Havik waargenomen. Geen broedgeval.

9 juli 1993: adulte Wespendif bij nest waargenomen.

10 juli 1993: twee juveniele Wespendifen van c. 1 week oud op nest.

21 augustus 1993: een juveniele Wespendif op de nestrand.

28 augustus 1993: horst verlaten, nestkom bevat uitsluitend wespenraten.

Horst in grove den

15 december 1989: plaatsing van kunstnest.

24 april 1990: alarmerend mannetje Havik in nabijheid, vrouwtje Havik vliegt van nest, 4 eieren.

4 juni 1990: 4 juveniele Haviken op nest.

6 juli 1990: drie takkelingen bij nest, vierde jong dood onder boom.

10 september 1994: nestrand gerestaureerd.

4 maart 1995: vrouwtje Havik in omgeving nest waargenomen.

22 maart 1995: paartje Havik in omgeving nest gezien.

8 april 1995: Bosuil op nest, 4 eieren.

24 juni 1995: 4 Bosuilen verlaten het nest.

Samengevat kunnen we concluderen dat roofvogels en uilen gebruikmaken van kunsthorsten, mits opgehangen op een rustige plek.

Summary: Use of artificial nests by raptors

Two baskets made of willow twigs were mounted in respectively a birch (in December 1992) and a Scots pine (December 1989) at heights of 7 m. The birch nest was successfully used by a Honey Buzzard *Pernis apivorus* in 1993, the other nest was occupied by a Goshawk *Accipiter gentilis* in 1990 (successful) and by a Tawny Owl *Strix aluco* in 1995 (ditto).

Correspondentie-adres: Veilig Oord 63, 5531 XD Bladel.

Naschrift redactie: verschaffen van kunstnesten voor roofvogels is niet echt nodig. Incidenteel kan hiermee een paar geholpen worden waarvan het nest gedurende het broedseizoen uit de boom is gevallen (zie Takkeling 3(1): 21-22, 1995). In sommige gevallen (vooral Wespddief) kan de waarnemer zichzelf terwille zijn door een eerder bezet, maar aftands nest op te knappen. Op die manier wordt de kans vergroot dat de Wespddieven hetzelfde nest in het daaropvolgende jaar opnieuw gebruiken, wat de waarnemer verlost van eindeloze zoektochten om een nieuwbouw te vinden. Zie verder in Recente Literatuur op pagina 51 voor een artikel van Petrins waarin wordt ingegaan op het gebruik van kunstnesten in Letland.

Foto: De Sperwer bouwt gewoonlijk elk jaar een nieuw nest. Dit nest werd echter in 1995 gebouwd en gebruikt, en wederom in 1996. Horsterwold, 14 mei 1996 (Rob Bijlsma).

Vervolging

Maria Quist

Binnenland

Steeds meer personen en organisaties weten de WRN te vinden. De meldingen nemen toe en regelmatig worden we benaderd door (politie)mensen met vragen over dood aangetroffen roofvogels:

"Bijgaand doe ik U een foto toekomen van een dode Buizerd die gevonden is te IJsselstein (Utrecht). Van deze vogel was de linkervoorpoot gebroken (zie foto). De vogel was erg mager en waarschijnlijk door ondervoeding doodgegaan. Mogelijk dat de vogel door deze gebroken poot niet in staat was zich te voorzien van voedsel.

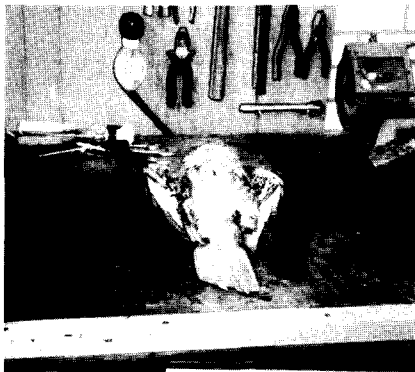
De breuk doet vermoeden dat het geen natuurlijke oorzaak heeft gehad. Bent U in staat om dit, aan de hand van de foto, te beoordelen."

Red.: Uit de foto en het controle-onderzoek door het ID-DLO bleek dat de Buizerd was geklemd.

Politieman en WRN-lid Bob Meijer uit Oostwold (Gr.) schreef ons het volgende:

"Op 1 maart j.l. kreeg ik het verzoek om een onderzoekje in te stellen n.a.v. het aantreffen van een dode Buizerd (zie foto). De Buizerd werd, opgehangen aan een rood nylonkoord, gevonden in een bosperceeltje te Nieuwolda. Onderzoek wees uit dat de Buizerd vergiftigd was (door een vergif in granulaatvorm). Ook is op de foto's te zien, alhoewel deze niet zo erg duidelijk zijn, dat de linkerpoot is afgehakt of afgesneden. Het zou kunnen zijn dat deze Buizerd een ring om heeft gehad. Nader onderzoek heeft helaas geen dader opgeleverd. Over dit geval is tevens overleg geweest met Lex Tervelde (AID, WRN red.), die voor mij de Buizerd heeft opgestuurd voor nader onderzoek i.v.m. vergiftiging.

"Bij ons op het werk, regiopolitie Groningen, Basiseenheid Winschoten, zijn de collega's er attent op gemaakt dat deze dingen gebeuren en dat men in elk geval zeer zorgvuldig met dit soort meldingen dient om te gaan, en zeker niet zomaar een C-2 vergunning af kan geven zonder dat men zich ervan overtuigd heeft dat de vogel een natuurlijke dood is gestorven (of verkeers- of raamslachtoffer is). Duidelijk is, dat ondanks alle publicaties omtrent roofvogelvervolgning, dit soort dingen toch blijven doorgaan. Gelukkig is het binnen onze Basiseenheid, voorzover bij mij bekend, geen schering en inslag maar elk geval is er een teveel. Indien dit een te optimistische opmerking is, zou ik het graag vernemen.

P.s. Indien U het nuttig vindt mag U het plaaatsen in de "Takkeling" waar ik overigens iedere keer weer naar uitkijk om te lezen en mijn voordeel mee te doen."

Onlangs kwam bij de WRN een melding binnen over een kraaienvangkooi waarin een Buizerd gevangen zat. Wij hebben onmiddellijk contact gezocht met Buro Natuurhandhaving van de politie, regio Utrecht, waar we in het verleden zeer goede ervaringen mee hebben opgedaan. Door het Buro Natuurhandhaving werd de zaak meteen aangepakt en opgelost (zie krantenartikel).

Jager betrappt op illegaal vangen en doden van buizerd

Van een onzer verslaggevers
Spijk

De politie heeft aan de Spijkse Kweldijk een 50-jarige man aangehouden die illegaal een buizerd had gevangen en doodgemaakt.

De politie was yantevoren getipt door een medewerker van de Werkgroep Roofvogels Nederland dat iemand aan de Kweldijk met een kraaienvangkooi illegaal een buizerd had gevangen. Na enkele uren posten, zag de politie twee mannen bij de kooi arriveren. Eén daarvan ging de kooi in en maakte de buizerd dood. Toen verscheen de politie ten tonele en hield de man aan.

Het bleek om een inwoner van Spijk te gaan, die door de politie voor nader verhoor werd meegenomen naar het politiebureau in Geldermalsen. Hij verklaarde op de hoogte te zijn van het verbod op het vangen en doden van buizerds, maar kon niet vertellen waarom hij dat verbod toch had overtreden.

De Spijkenaar had sinds 1996 een vergunning voor het gebruik van de kraaienvangkooi. Hiermee mogen zwarte kraaien, kauwen en eksters worden gevangen en gedood. Ook worden ze wel - illegaal - gebruikt om beschermde roofvogels mee te vangen, door er bijvoorbeeld dode dieren of delen daarvan in te leggen. Ook in de kooi van de Spijkenaar bleken enkele dode bisamrat-ten en een dode haas te liggen.

Langezwaag – Een 46-jarige inwoner van Langezwaag is zaterdag betrapt op roofvogelvergiftiging.

De dader werd opgespoord dankzij een lid van de roofvogelwerkgroep Nederland. Die vond aan de Lytse Wyngaarden in Langezwaag een met parathion vergiftigde buizerd.

Later werd nog een dode buizerd aangetroffen. Die was begraven in de grond vlakbij de woning van de dader.

Verhoor leerde dat de Langezwager een dode duif met vergif had ingespoten en had gevoerd aan de beide roofvogels. De man die zelf ganzen en eenden houdt, zei last te hebben van de gevleugelde rovers.

In Langezwaag (Fr.) werd een vervolgingszaak opgelost door een lid van de WRN. Deze had een dode Buizerd gevonden, die met parathion vergiftigd bleek. Verdere naspeuringen i.s.m. de politie te Drachten leidden tot aanhouding van de verdacht (zie krantenartikel).

Langezwager gepakt voor vergiftiging van twee buizerds

Friessche Ang 6/6 ad 21-4-'97

De Algemene Inspectiedienst heeft onlangs in samenwerking met de regiopolitie Brabant Zuid-Oost een controle-actie uitgevoerd bij 21 houders van slechtvalken en/of haviken en twee bedrijven waar havikseieren worden uitgebroed. Het is voor het eerst dat in Nederland een dergelijke grootscheepse actie speciaal gericht op houders en fokkers van jachtvogels (waaronder valkeniers) werd uitgevoerd. In totaal zijn zes havikseieren en een Havik in beslag genomen en is vijf personen proces-verbaal aangezegd.

Aanleiding tot deze actie was het feit dat uit het registratiesysteem van de WRN bleek dat er jaarlijks verschillende havikseieren en -jongen uit de nesten worden geroofd.

Rijswijk – De opsporingsdienst (AID) van het ministerie van landbouw heeft zes havikseieren en één havik in beslaggenomen, tijdens een controle bij 21 houders en fokkers. De acties hadden onlangs plaats in Noord-Brabant en Limburg. Het is voor het eerst dat de AID zo'n controle heeft uitgevoerd. Van de inbeslaggenomen roofvogel was de herkomst onduidelijk. De havik had een ring van een overleden soortgenoot om zijn poot. De valkeniers bij wie de AID de eieren aantrof hadden geen fokvergunning. De opsporingsdienst kreeg bij de controles hulp van de regiopolitie. De AID kon echter niet voorkomen dat val-

keniers elkaar inzeiden over het ongewenste bezoek. De dienst trof door deze 'vriendendienst' op één plek slechts een lege vogelkooi met verse ontlasting aan. De AID kwam in Brabant en Limburg in actie omdat uit het registratiesysteem van de Werkgroep Roofvogels Nederland blijkt dat er jaarlijks eieren en jongen uit haviksnesten worden geroofd. In Nederland mag de valkerij alleen plaatshebben met in gevangenschap gefokte haviken of slechtvalken. Er zijn slechts twaalf valkeniers met een fokvergunning. Aangezien haviken zich in gevangenschap moeilijk voortplanten, is er een grote vraag naar jongen.

Haagsche Courant, 24-5-'97

Buitenland

Ook het buitenland kampt met roofvogelvervolging. Wij kregen enkele artikelen toegestuurd waaruit de volgende citaten:

The Guardian van 12-6-1996: "Britain's rare and protected birds of prey are being poisoned, shot and trapped, and are having their nests destroyed and robbed in increasing numbers, according to the Royal Society for the Protection of Birds.

Gamekeepers (jachtopzichters) trying to protect pheasants and grouse so that these can later be shot for sport are among the main offenders, but pigeon fanciers (duivenliefhebbers) have been killing peregrine falcons and sparrowhawks because they are eating their racing birds.

The total number of incidents reported in 1995 rose 50 per cent to 157, with shooting and illegal trapping being the largest increase. Several victims have been red kites (Rode Wouwen), which were wiped out in England by the Victorians and have recently been reintroduced." (*Paul Brown*)

The Guardian 27-11-1996 "Flying in the face of Greed. Landowners want the Government to grant them a license to cull birds of prey, thus saving their grouse from being wiped out. Utter nonsense say the ecologists... Based on the Langholm study and others, it will consider the licensed culling of raptors... Many landowners are not bothering to wait. The RSPB recently reported that illegal shooting, trapping and poisoning of rare birds of prey doubled between 1990 and 1995. Most are killed by gamekeepers, even though many species are almost harmless to game..."

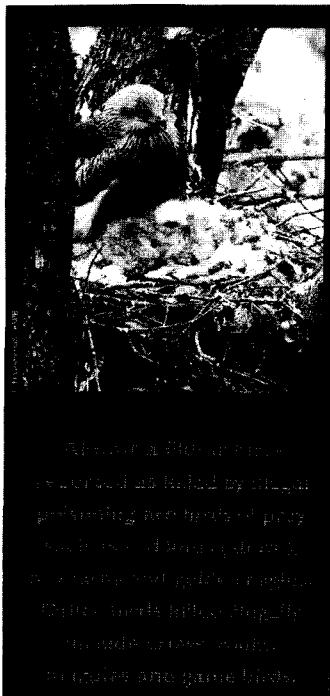
New Scientist 9-3-1996: "The shooting party takes aim. Landowners are pushing for a licence to kill protected birds of prey because they eat grouse. Although there is little evidence that the grouse are seriously harmed, the landowners have powerful friends." (Rob Edwards).

Legal Eagle, The RSPB's investigations newsletter, nr. 8, 1996. "Licensed killing of birds of prey opposed. Calls from the Scottish Landowners Federation (SLF) for the licensed control of birds of prey have been fiercely opposed by the RSPB (Engelse Vogelbescherming) and the three statutory conservation agencies. The SLF called for gamekeepers to be allowed to reduce the numbers of protected birds, like the sparrowhawk and hen harrier, which they say affect the numbers of grouse and other game birds.

The RSPB opposes the move, on to grounds that there is no evidence to suggest that birds of prey significantly reduce the numbers of game birds. This view is shared by the Joint Nature Conservation Committee."...

... "Record fine for gamekeeper. A Scottish gamekeeper received the highest ever fine for charges relating to laying poisoned baits (vergiftigd aas). James Lambie, who works on Farleyer Estate, appeared before Perth Sheriff's Court charged with laying out six hens eggs containing alphaschloralose, and possession of the substance for use against wild birds. He also faced charges under the Control of Pesticides Regulations 1986 (COPR) after a Lea and Perrins sauce bottle containing mevinphos was found in an unlocked Land Rover. Lambie pleaded guilty to all three charges and was fined a total of E.P. 2.500. "...

Voor meer informatie over roofvogelvervolging in Engeland, zie "Bird of prey persecution in the United Kingdom in 1995", door Angus Nurse van de Royal Society for the Protection of Birds. (Sandy, 1996). Een kort overzicht van dit rapport is te lezen in *Takkeling* nummer 3 van 1996, blz. 58.

Although a bird of prey is
 considered as hunted by illegal
 poisoning and hundreds of prey
 birds are killed every year as a
 result of the use of poisons
 against birds of prey. In
 addition, birds of prey are
 hunted for their feathers,
 talons and game birds.

**If you suspect poison
 abuse call immediately
 on 0800 321 600
 CALLS ARE FREE**

ILLEGAL POISONING IS

CRUEL

because victims can die a slow
and agonizing death.

DANGEROUS

because handling poisons can be hazardous
both for the culprit and passers-by, particularly
children, who might stumble upon them.

DAMAGING TO WILDLIFE

because many rare and protected species may
be poisoned – either deliberately or accidentally.
Pets and working dogs are also at risk.

The government, in conjunction with other concerned
 organisations, has launched a long term Campaign
 Against Illegal Poisoning.

*There is no excuse for breaking the
 law. If everyone actively fights illegal
 poisoning by reporting suspected
 incidents our countryside will
 become a safer and more enjoyable
 place.*

**STOP ILLEGAL
 POISONING**

© 1997 THE RSPCA

Doodsperikelen

Sake de Vlas

Elk individu heeft het recht om te leven en ook om te sterven. Of het leuk is of niet, het ontstaan, leven en sterven gebeurt nu eenmaal met al het organische leven op deze aardkloot. Voor het sterven is het ook niet zo erg dát het plaatsvindt, maar interessant hoe en waardoor. Sterven, waar dit perikeltje over gaat, kan op vele manieren: quick and clean of slow and obscene, terecht of onterecht, te vroeg of voor sommigen individuen te laat.

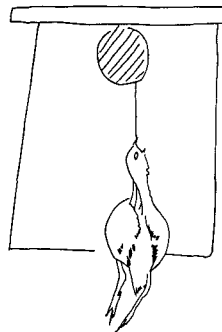
Als we bij de vogels blijven dan kunnen we zo een hele rits van oorzaken opnoemen: ouderdom, ziekte, stress, predatie, klemmen, afschot, vergif. Sommige kun je inherent aan het leven noemen, bijvoorbeeld ouderdom, predatie of ziekte. Daar is niets mis mee. Dan blijft er nog een aantal over dat je kunt karakteriseren als ongelukken.

Ik herinner me een foto van een Sperwer die zich op een afgebroken tak had gespietst tijdens een wilde achtervolging en een foto van een duif die bedekt met en laag ijzel was ingevroren. Of die keer dat tijdens het ringen van Buizerds naar beneden werd geroepen: "Er hebben er twee opgezeten, maar de een heeft de ander opgevroten". Alleen nog een poot was overgebleven... Daar is ook niets mis mee. Dat is inherent aan het vogelleven/vogelsterven.

Ik stel me het volgende scenario voor: Moeders had het nest keurig bekleed met wol, veertjes en mosjes. Heeft vervolgens een aantal jongen uitgebroed en is samen met Vaders op stap gegaan om lekkere rupsen te vangen. Dat lukt wonderwel tot ze een van die rupsen in het gapende bekje van een van de jongen propt. De rups grijpt in doodsnoed een schapehaar en verdwijnt richting maag. Met die haar. Dat slikt wat lastig voor het jong maar de rups houdt stevig vast. Het jong kotst zich dood en neemt de rups mee in het graf. Na een dag of wat flikkert Ma het dode jong het nestkastje uit, maar een schapehaar is lang en heel sterk en daar hang je dan dood te bungelen. Het lijkt wat luguber, maar ook daar is niks mis mee.

Alleen het onnatuurlijk sterven, door klemmen, vergif of afschot, en dat er in dit land nog bekrompen geesten rondlopen die daartoe in staat zijn, daar is alles mis mee.

Adres: Heiakkers 3, 9463 TN Eext.

Sperwers veroorzaken hartkwaal

Hero Moorlag

In mijn serie Natuur en Milieu in de Hoogeveense Courant schreef ik begin 1996 een artikel over merels, hun slaapplekken en de predatie door katten. Een lezer uit Zwartschaap (bij Stuifzand, gemeente Ruinen) reageerde telefonisch: "Katten? Kom maar eens bij mij kijken, dan kun je zien waaraan merels kapot gaan, er blijft er niet één over!" Ik had een vermoeden, maar stelde een bezoek steeds uit. Begin 1997 belde hij weer: "U zou nog eens langs komen. 't Is vreselijk hier, alle merels worden opgevreten!" Zaterdag 18 januari, de dooi had al ingezet, ging ik. De lezer bleek vrij achteraf te wonen, aan de rand van een langgerekt bos van de Tonckensstichting. We dronken koffie in de woonkeuken met uitzicht op een riante tuin (tegen het bos) met diverse voerplekken. Aan de keukentafel kreeg ik een emotioneel verhaal te horen. De man bleek al vanaf zijn jeugd een uitzonderlijke genegenheid te hebben voor zangvogels. Vijf jaar geleden woonde het gezin dicht bij Stuifzand. Daar begon hij zich mateloos te ergeren aan het toenemend aantal Sperwers die merels en andere zangvogels van zijn voerplekken wegvrat. Op een gegeven moment kon hij het niet langer meer aanzien en verhuisde naar de rand van Hoogeveen. Geen succes. Ook hier kwamen iedere dag Sperwers. Hij maakte er zich zo druk om, dat een opname in het ziekenhuis noodzakelijk bleek. "Ik rook niet, ik drink niet, leef gezond en doe mijn werk met plezier, maar door die verrekte Sperwers kreeg ik drie omleidingen en moet nu rustiger leven". Hij verhuisde opnieuw, naar Zwartschaap. De Sperwers bleven echter zijn leven vergallen. Hij is er dag en nacht mee bezig.

Na de koffie gingen we het bos in. Opgaande eiken aan de randen, veel kreupelhout, aanplant van fijnspar, larikspercelen en dennen op geaccidenteerd terrein. Vermoedelijk een heidebepanting uit het begin van deze eeuw. Nog steeds emotioneel liet hij mij plukplekken zien. Onvoorstelbaar! Maar liefst 27, waarvan twee van Vlaamse gaai, twee van houtduif, drie van koolmees en de rest ... merel! De meeste plukplekken waren vers. "Nou ziet u dat er veel te veel Sperwers zijn. Vroeger zag je ze nooit. Nu kun je niet uit het raam kijken of er komt zo'n kreng laag over de grond aanvliegen. Er blijft geen merel over".

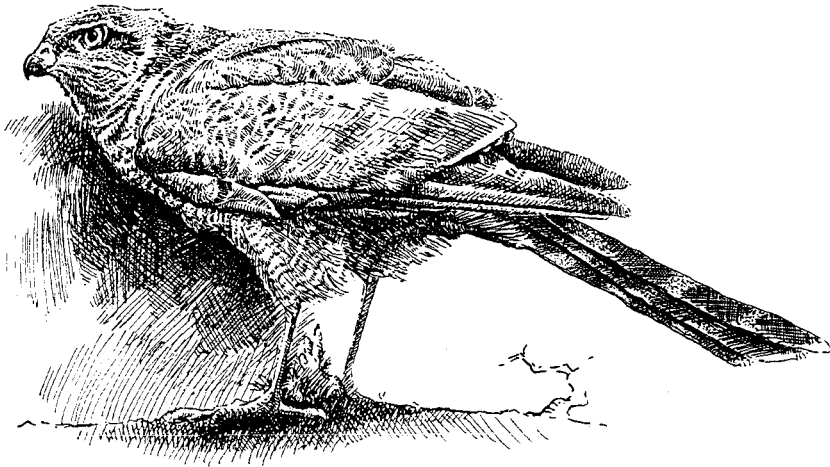
Ik vertelde over DDT in de jaren zestig, het verbod van deze middelen met als gevolgen de toename van roofvogels, energievslindende vluchten, de lange winternacht, de overbrugging van het temperatuurverschil, het feit dat vaak wordt misgeslagen, kortom het bekende verhaal over roofvogels. Hij toonde enig begrip, vooral toen ik vertelde over de broodmagere roofvogels die in het Hoogeveense asiel worden opgevangen. Hij was het met me eens dat de Vlaamse gaaien en de houtduiven door een Havik waren geslagen. Regelmatig zag hij die vliegen.

Terug in de tuin verbaasde ik me over de vele voerplekken, verspreid over zo'n 40 are met dicht struikgewas. En toen ben ik hardop, met de kijker voor de ogen, vogels gaan

tellen in deze luthof: 7 merels, 4 koolmezen, 10 staartmezen, 6 geelgorzen, 20 ringmussen, 2 houtduiven, 1 winterkoning, 1 roodborst, 1 heggemus, 1 grote bonte specht en tegen de bosrand 2 Vlaamse gaaien. Vogels genoeg en de man moest toegeven dat, ondanks het grote aantal Sperwers, het aantal merels niet was afgenomen. Net zo als in de stad waar 80% van de merels door katten wordt opgegeten. De zeven merels vertoonden een opvallend gedrag. Ze pakten zonnebloemzaden van een voerplaats en namen die mee onder een conifeer. Ik wees de man op deze strategie om zich tegen aanvallen van "klemmegies" (klem = Drents voor Sperwer) te wapenen. Nadat ik had beloofd terug te komen voor een nadere inventarisatie en het lokaliseren van nesten van Sperwers in het voorjaar, zei hij tot slot: "Ik waardeer uw poging mij meer begrip bij te brengen voor roofvogels. Toch zie ik Sperwers liever dood dan levend". Ik moet er dus vaker heen, maar heb beslist niet de indruk dat de betreffende persoon zich schuldig maakt aan roofvogelmoord.

We moeten er in de WRN rekening mee houden, dat er mensen zijn die in de loop der jaren een afkeer tegen roofvogels hebben opgebouwd. Voorlichting blijft noodzaak.

Adres: De Aak 108, 7908 EK Hoogeveen.

Oproepen en mededelingen

Aquareel

Op basis van foto's in de Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels heb ik 16 aquarellen van Nederlandse roofvogels gemaakt, die zijn opgeplakt en ingelijst, zodat een soort poster is ontstaan (zie foto). Hierbij hoort een apart ingelijste "legenda".
Formaten zijn (uitwendig) 75 x 55 cm en 32 x 23 cm. Prijs te zamen fl. 600,- Interesse?
U kunt mij bellen: Ronald de Zeeuw, tel. 0593 - 333369 of schrijven: Kruusakker 1, 9431 KB Westerbork.

Witvlek de Buizerd

September vorig jaar kregen wij een stuk toegestuurd voor De Takkeling, genaamd "Belevenissen van Witvlek de Buizerd die het soms al te bont maakt in de omgeving", deel 1. De auteur heeft nagelaten zijn naam en adres te vermelden. Wij nemen geen anonieme stukken in De Takkeling op. Bij deze vragen wij de auteur om zich bekend te maken, zodat wij onze lezers in kennis kunnen stellen van de belevenissen van Witvlek de Buizerd.

Vrijwilligers gevraagd

De WRN wordt steeds meer uitgenodigd voor allerlei activiteiten op natuurgebied. Wij maken daar graag gebruik van, omdat het naast het geven van voorlichting over roofvogels een mooie gelegenheid is om onze WRN-artikelen te slijten. Het is leuk werk en ik (Maria Q.) heb de afgelopen maanden al diverse weekenden en feestdagen achter de WRN-kraam doorgebracht. Het thuisfront begint echter op te spelen in verband met veelvuldige afwezigheid, vandaar dat een aantal vrijwilligers van harte welkom is. Enige kennis van roofvogels is noodzakelijk en een goede verkooptechniek ("die kleur staat U prachtig" of "zit heerlijk en krimpt niet") is meegenomen. Voor informatie: 0516 - 432660.

Ruinen

In Drenthe is de WRN goed vertegenwoordigd, op de omgeving rond Ruinen na. We kunnen daar nog wel enkele mensen gebruiken, enerzijds om te inventariseren, anderzijds om natuur- en buitengebieden regelmatig te bezoeken en te letten op onregelmatigheden. Alleen in de omgeving van Ruinen zijn dit jaar al 26 vergiftigde roofvogels gevonden (vnl. Buizerds). Belangstellenden kunnen bellen met Hans Dekker, tel. 0592 - 365555.

Gedigitaliseerde topografische kaarten

Van geheel Nederland zijn topografische kaarten 1:10.000 en 1:25.000 beschikbaar. Hiervoor is een 486 computer of hoger (CD-ROM) nodig. Met dit systeem is het mogelijk in Windows 3.1 of hoger kaarten te bewerken. Wie heeft dit systeem, of heeft er ervaring mee? Gaarne contact opnemen met Herman Dijkman, Schuur 35, 9205 BE Drachten (0512-523369).

Finse recensie

In De Takkeling 5, nummer 1, stond een in het Fins geschreven recensie over de Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels van Rob Bijlsma. Het stukje eindigt met de zin: "Het blijft overigens gissen wat de Finnen ervan vonden". Inmiddels hebben ons twee vertalingen bereikt. Hartelijk bedankt Leen Koster en Jeanette Essink! Dit is de vertaling:

"Bijlsma heeft samen met zijn collega's een fantastisch boek geschreven over de roofvogels in

Nederland. In het boek worden voornamelijk de resultaten beschreven van het onderzoek dat werd verricht van 1984 - 1991 in een gebied ter grootte van 2.700 km², maar aanvullende gegevens zijn er ook van elders uit het land.

Het boek geeft bijzonder gedetailleerde basisinformatie over het onderzoeksgebied, het weer, de gebruikte onderzoeksmethoden en -middelen bij het zoeken naar nesten van de verschillende soorten, diverse andere onderzoeksmethoden en verschillen in voedselomstandigheden. Ook de soortbeschrijvingen zijn zeer nauwkeurig. Beschreven zijn o.a. soortdichtheid (kartering en monitoring), variaties in aantallen in verschillende delen van het land, leefomgeving, voedselomstandigheden, broedbiologie, trek en doodsoorzaken en sterftecijfers. De beschrijving van de havik bestaat alleen al uit 26 bladzijden en is in zijn nauwkeurigheid zonder weerga in vergelijking tot welk Europees roofvogelboek dan ook, en dit geldt ook voor de andere soortbeschrijvingen. Aan het eind van het boek wordt de populatie-ecologie behandeld op een zeer interessante wijze beschreven. In de bijlagen van 40 bladzijden worden door middel van tabellen de basisgegevens uitputtend beschreven. Het boek bevat ook geweldig mooie en informatieve kleurenfoto's. Ondanks dat het boek in het Nederlands is geschreven, lukt het toch om de essentiële gegevens te vinden dankzij de lange Engelstalige samenvatting en de eveneens Engelstalige verklarende teksten bij de tabellen. Finse roofvogelonderzoekers, hier kunnen jullie een voorbeeld aan nemen!

THOUSANDS OF BIRDS OF PREY ARE SHOT IN ITALY EACH YEAR

Please help us

MASSACRE AT MESSINA

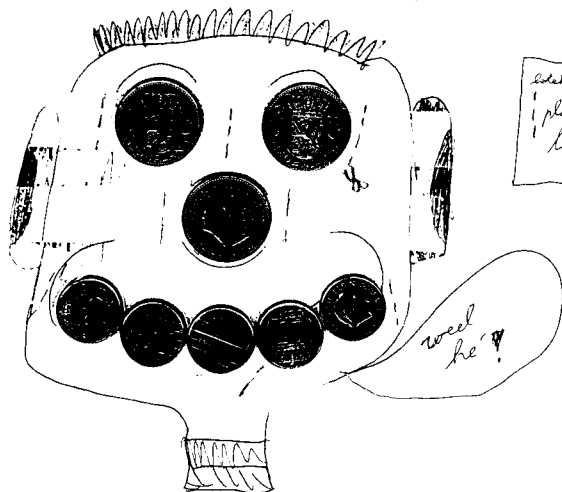
Thousands of migratory birds of prey are killed in Italy each year. On the Strait of Messina which separates Sicily from the Italian mainland poachers take a terrible toll. Firing from concrete bunkers in the mountains and even rooftops in the towns, they shoot hundreds of majestic honey buzzards every year. In just two days in 1990, 1500 ospreys, honey buzzards, kites, falcons and harriers were shot in Calabria on the north coast of the Strait.

I wish to join LIPU UK (membership £13pa) ☐	<small>There is no</small>
I would like more information about LIPU UK ☐	
I wish to contribute to LIPU UK's 'Stop the Massacre' Appeal ☐ £	
Cheque to be made payable to 'LIPU UK' please.	
Name	
Address	
Post Code	
Signed	
Please send to: LIPU UK, 6 Butlers Close, Broomfield, Chelmsford, Essex CM1 5BE. Tel. Chelmsford 440567.	

Hallo hier ben ik weer, Remy van de vorige
keer ik heb met wat vriendjes ook een soort
Club we hebben geld ingesamelt met
tekeningen het is wel weinig maar het was
niet gezamen hoe het moest.

Maar hier heb ik toch 4 gulden 25 (f.425)
en het is toch wel wat.

satokand
plakband
lokschijven.

Mischien lukt het maar ik denk het
niet dat jullie er iets mee konden
b.v. (roofvogels helpen) en anders wel
voor iets anders.

Veel groeten Remy heque
Z.O.Z.

Recente roofvogelliteratuur

Rob Bijlsma

Arroyo B.E. & King J.R. 1996. Age and sex differences in molt of the Montagu's Harrier. J. Raptor Res. 30: 224-233.

Rui van adulte vogels duurt 6-8 maanden, begint in mei/juni en eindigt in januari/februari. Onderbreken hun rui blijkbaar niet tijdens de trek. Adulte vrouwtjes begonnen eerder met de rui, maar eindigden tegelijkertijd met de volwassen mannetjes. Eerstejaars vogels begonnen rui van kleine veren in overwinteringsgebieden. Na de eerste volledige rui zien ze er precies zo uit als adulte vogels.

Barton N.W. & Houston D.C. 1996. Factors influencing the size of some internal organs in raptors. J. Raptor Res. 30: 219-223.

Interne organen (maag, nieren, lever, hart, darmen) waren relatief klein in vogeljagende roofvogelsoorten als Sperwer, Havik en Slechtvalk (soorten die gebruik maken van snelheid en/of wendbaarheid), en relatief zwaar in zoogdiereters (Rode Wouw, Buizerd, Torenvalk).

Bergmans H., De Fraine R. & Vos T. 1996. Volwassen Buizerd *Buteo buteo* op bezet horst van Havik *Accipiter gentilis*. Oriolus 62: 96.

Adulte Buizerd staat op nest met drie jonge Haviken. Adult vrouwtje Havik verschijnt pas na beklimming nestboom. Onduidelijk wat Buizerd er uitspookte.

Bohuš M. 1996. (White-tailed Eagle (*Haliaeetus albicilla*) in the Slovak Danubian Region - the present status and its perspectives.) Buteo 8: 103-108.

Het laatste broedgeval van Zeearenden in de Donau-regio van Slowakije stamde uit de jaren zestig. In 1992-95 werden 's winters 10-15 Zeearenden waargenomen. Vier nesten werden (op)gebouwd, waarvan 1x op een oud buizerd- en 1x op een oud zwarte ooievaar nest. Er werd nog niet gebroed. De vogels hadden een voorkeur voor gebieden met weinig mensen, zoals oud bos met hoge bomen. 's Winters concentreerden ze zich in gebieden met kadavers van herten en zwijnen, in gebieden met veel watervogels en op plekken waar Aalscholvers visten en roestten. Negatieve invloeden bestonden uit toenemende verkeersdruk, ongeschikte bosbouwpraktijken en visstroperij.

Clarke R., Combridge M. & Combridge P. 1997. A comparison of the feeding ecology of wintering Hen Harriers *Circus cyaneus* centred on two heathland areas in England. Ibis 139: 4-18.

Kleine zangvogels vormden het hoofdvoedsel van overwinterende Blauwe Kiekendieven op heidevelden in Engeland (braakbalanalyses). Welke zangvogel in het menu domineerde, hing af van de geografische locatie en van de habitattypes in de omgeving van de slaappleaats. Naarmate er meer mannetjes op de slaappleaatsen zaten, nam het aandeel zangvogels in de braakballen toe. Omgekeerd: de toename van konijnen als prooi (na januari) ging samen met een stijgend aantal vogels in vrouwkleed.

Duke G.E., TerEick A.L., Reynhout J.K., Bird D.M. & Place A.E. 1996. Variability among individual American Kestrels (*Falco sparverius*) in parts of day-old chicks eaten, pellet size, and pellet egestion frequency. J. Raptor Res. 30: 213-218.

Per dag werden, afhankelijk van de vogel, 1-4 braakballen (meestal 1-2) uitgekotst. Naarmate er meer braakballen werden geproduceerd, nam de grootte ervan af.

Erkens J. 1996. Revalidatie van een pas uitgevlogen slechtvalk. Slechtvalk Nieuwsbrief 2(2): 5. Jong vrouwtje (gezien foto betreft het echter een mannetje) Slechtvalk van 2de broedpaar in Limburg botste tijdens eerste vlucht op 18 juni 1996 tegen een raam. Op 20 augustus werd deze vogel na oplapping losgelaten op 20 km afstand van de broedplek.

Evans I.M., Dennis R.H., Orr-Ewing D.C., Kjellén N., Andersson P.-O., Sylvén M., Senosiain A. & Carbo F.C. 1997. The re-establishment of Red Kite breeding populations in Scotland and England. *Brit. Birds* 90: 123-138.

In 1989-94 is in Engeland en Schotland begonnen met reïntroductie van Rode Wouwen. Daarbij werden nestjongen uit Wales, Zweden en Spanje gebruikt. Op twee locaties werden in totaal 93 jongen losgelaten; vanaf 1992 wordt hier succesvol gebroed en neemt de populatie jaarlijks toe. In 1996 broedden er in Zuid-Engeland al minstens 37 paren, in Noord-Schotland 16. De broedresultaten zijn gelijk aan, of beter dan die in de brongebieden. Ter plaatse uitgebroede jongen hebben zich inmiddels succesvol als broedvogel gevestigd. Er wordt in bijlagen uitgebreid ingegaan op de uitwenkooien en het aanbrengen van vleugelflappen (levensduur flappen 3-5 jaar).

Gamauf A. & Berger V. (Hrsg.). 1996. Greifvögel und Eulen Österreichs: Faunistik - Forschung - Schutz. Abhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Österreich. Band 29. 223 pp., 16 bijdragen, 70 afbeeldingen (5 in kleur). Paperback. ISBN 3-901294-02-3, ISSN 0084-5639. Prijs DM 37.-. Te bestellen bij: Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Österreich, c/o Biologiezentrum der Universität Wien, Abt. f. Pflanzenfysiologie, Althanstraße 14, A-1091 Wien, Österreich.

Enkele roofvogelbijdragen worden elders in deze rubriek behandeld. Verder bevat deze stand van zaken van het Oostenrijkse roofvogel- en uilenonderzoek artikelen over Laplanduil, Steenuil, Ransuil, Oehoe, Vale Gier, Lammergier, Steenarend, ziekten en revalidatie.

Gamauf A. & Preleuthner M. 1996. Einfluß des Tourismus auf die Rohrweihe (*Circus aeruginosus*) im Nationalpark "Neusiedlersee - Seewinkel". *Abh. Zool.-Bot. Ges. Österreich* 29: 173-193. Hoewel Bruine Kieken voornamelijk in de rustigste rietvelden broedden, werkte recreatie toch nadelig op het broedsucces doordat recreatie de vogels verhindert de foerageergebieden optimaal te gebruiken. Dit is vooral duidelijk wanneer de voedselbehoefte van de jongen het grootst is. Een druk befietste weg zorgde voor een onbejaagbare corridor van 240 m breed!

van Geneijgen P. 1996. Ringvondsten van slechtvalken in Nederland en kleurringen. *Slechtvalk Nieuwsbrief* 2(2): 2-3.

Overzicht van 21 in Nederland teruggemelde en elders geringde Slechtvalken (1911 - aug. 1996): 10 uit Noord-Finland, 8 uit Zweden, 2 uit Noorwegen, 1 van het Kola-schiereiland. Het betrof 19x een als nestjong geringde vogel, 1x een als adult geringde vogel en 1x een als volgroeide juveniel uitgezette vogel uit Zuid-Zweden. Verder werd een op Texel geringde volgroeide juveniel uit Zuid-Noorwegen teruggemeld. Op grond van afgelezen kleurringen kunnen hier nog een Noord-Fins vrouwtje aan worden toegevoegd (in Lauwersmeer overwinterend in 1984/84-1992/93) en een mannetje uit Zuid-Zweden dat in 1995/96 in Zwolle pleisterde. Uit Midden-Europa zijn slechts enkele meldingen bekend: een als nestjong geringd vrouwtje uit Baden-Württemberg (gevonden bij Almere), een als nestjong geringde vogel uit Nordrhein-Westfalen (terug bij Capelle a/d IJssel) en een als nestjong geringd vrouwtje uit Limburg (terug bij Hellegatsplein). De Werkgroep Slechtvalk Nederland gaat kleurringaflezingen in Nederland coördineren. Met 60x-telescopen zijn de ringen vaak wel af te lezen. Bekijk beide poten en bepaal kleur van de ring voor beide poten afzonderlijk (houd verschil tussen rechts en links in de smiezen). Geef alle meldingen, ook oude, door aan Peter van Geneijgen (026-4421626).

van Geneijgen P. 1996. De vestiging van slechtvalken op de Centrale Gelderland in Nijmegen. *Slechtvalk Nieuwsbrief* 2(2): 8-9.

Waarnemingen van Slechtvalken in 1995 en 1996 bij de centrale van Nijmegen doen vermoeden dat 1997 hier wel eens het eerste broedgeval kan gaan opleveren.

Génsbol B. 1996. Roofvogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Schuyt & Co., Haarlem. Vertaald en bewerkt door Ger Meesters en André J. van Loon. 408 pp. ISBN 90-6097-431-X. Gebonden. Prijs f59.50.

In deze gids worden alle roofvogels van het westelijke deel van de Palearctis behandeld, eerst per soort verspreiding (kaart), populatiegrootte (aantal paren per land) en -ontwikkeling, trek, habitat, geluid, broedgedrag, voedsel en jachttechniek, vervolgens per soort een uitgebreide beschrijving van het

verenkleed (naar geslacht en leeftijd, verluchtigd met 10-15 goede kleurentekeningen/soort). Het boek staat tjokvol met kleurenfoto's (niet alle even functioneel), vele van goede tot uitstekende kwaliteit. De informatie is gemiddeld genomen up-to-date en correct, zij het ietwat toegespitst op de Deense situatie (gezien achtergrond auteur niet vreemd). Deze gids is, samen met *Roofvogels van Noordwest-Europa* van Dick Forsman, het beste Nederlandstalige overzicht van Europese roofvogels. Veldwaarnemers zullen de uitgebreide kleedbeschrijvingen (vooral onderscheid naar man-vrouw en leeftijd) en de honderden gekleurde illustraties weten te waarderen.

George K. & Nicolai B. 1996. Levensverwachting van de milane (*Milvus milvus milvus*, *Milvus migrans*). Orn. Jber. Mus. Heineanum 14: 49-51.

Gebaseerd op terugmeldingen van als nestjong geringde vogels wordt hier de oudste Rode Wouw (tenminste 29 jaar en 10 maanden) en de op één na oudste Zwarte Wouw (23 jaar en 1 maand) genoemd.

Gerritsen G.J. 1996. Slechtvalk *Falco peregrinus* slaat Kleine Alk *Alle alle*. Sula 10: 256.

Slechtvalkvrouwje van Centrale Harculo te Zwolle sloeg op 1 november 1995 een afgedwaalde Kleine Alk.

Green R.E., Pienkowski M.W. & Love J.A. 1996. Long-term viability of the re-introduced population of the White-tailed Eagle *Haliaeetus albicilla* in Scotland. J. Appl. Ecol. 33: 357-368. Tussen 1975 en 1985 werden 82 Noorse Zeearenden losgelaten op het eiland Rhum; dat leverde in 1992 niet meer dan 8 paren met een activiteitsgebied op. Via geavanceerde modellen berekenen de auteurs dat het slechts 2x waarschijnlijker is dat de Zeearend hier zal toenemen, dan dat hij zal afnemen (gegeven huidige overlevingskansen, broedsucces en leeftijd waarop voor het eerst tot broeden wordt overgegaan). Toeval kan dan een grote rol spelen bij de overleving van deze minipopulatie, bijvoorbeeld door sterfte van de weinige goed producerende individuen. Kortom, het Zeearend-project moet een extra oppepper van net zoveel extra individuen krijgen dat toeval geen grote rol meer kan spelen in het voortbestaan van de Schotse populatie. Een goede les voor de Nederlandse plannenmakers!

Hake M., Kjellén N. & Alerstam T. 1996. Fågelvägen till tropikerna: Fiskgjusens flyttning kartläggs med satellitpejling. Vår Vågelvärld 56(8): 6-11.

De Zweedse visarendpopulatie omvat 3000 paren; tot 1995 werden er 15.000 jongen geringd. Daarvan werden er 2000 teruggemeld. De meeste vogels overwinteren in West-Afrika. In 1995 en 1996 werden enkele individuen met satellietzenders uitgerust en gevolgd tijdens hun reis naar Afrika. Ze volgden verschillende routes: deels via West-Europa en Gibraltar, deels via Italië en Sardinië en 1 vogel zelfs door het Arabisch Schiereiland. Deze gegevens laten zien dat zenders veel gedetailleerdere informatie opleveren dan ringmeldingen (in laatste geval alleen ring- en vindplek bekend, vaak niets van tussenliggende route).

Haller H. 1996. Der Steinadler in Graubünden. Langfristige Untersuchungen zur Populationsökologie von *Aquila chrysaetos* im Zentrum der Alpen. Ornithologische Beobachter, Beiheft 9. 167 pp. Prijs: Sfr 25.- + Sfr 6.- verzendkosten (cash of cheque). Te bestellen: Schweizerische Nationalpark, Nationalparkhaus, CH-7530 Zerne, Switzerland.

Prachtige studie over Steenarenden in de Alpen: lange-termijn trend (100 jaar), kenmerken van broedplaatsen, gedrag en ruimtelijke activiteiten, broedbiologie, trouw aan de broedplaats, overleving en populatiedynamiek. Geeft diverse fraaie aanvullingen op het recente boek van Watson (Poysereditie), met name waar het gaat om de resultaten van telemetrie. De verschillende onderwerpen zijn in detail uitgewerkt, met veel aandacht voor de verrichtingen van individuele vogels. Het ruimschrift is verluchtigd met tientallen kleurenfoto's, alle met een grote documentaire waarde. Het ruimtegebruik van de Steenarenden kon worden gekoppeld aan de verspreiding van hun hoofdprooi (marmot, gems). De dichtheid was in de periode voor 1970 gekoppeld aan de aanwezigheid van geschikte broedplaatsen op kliffen, daarna aan landschappelijke onderverdelingen. De grootte van een territorium varieerde van 28 tot 90 km² per paar. Nieuwkomers hadden kleinere territoria dan paren op traditionele plekken. Vliegactiviteiten bleken sterk afhankelijk van opwaartse luchtstromen, dus voornamelijk langs

hellingen die op de zon lagen (vooral in de winter). Solitaire arenden veroorzaakten grote onrust onder broedparen, resulterend in frequente territoriale conflicten, vermindering van het aantal copulaties en langdurige afwezigheid bij het nest. Al met al bleek deze populatie te worden gereguleerd door (1) territoriaal gedrag, (2) zwervende solitaire arenden (zorgend voor dichtheidsafhankelijke stress onder territoriale paren), en (3) onderlinge conflicten (leidend tot extra sterfte). Het voedselaanbod was bij dit alles een onderliggende factor, al zinkt de uiteindelijke invloed hiervan bij de Steenarenden in de Alpen vermoedelijk in het niet bij de effecten van territoriaal gedrag tussen territoriale en solitaire arenden. Hoewel Steenarenden de enige grote predator van hoefdieren zijn in de Alpen is hun predatiedruk gespreid over een gigantisch gebied; de uiteindelijke invloed op aantallen hoefdieren is verwaarloosbaar. In dit proefschrift worden deze uitspraken goed onderbouwd met (moeizaam verkregen!) feitenmateriaal. Arenden opsporen, controleren en volgen in de Alpen is andere koek dan Buizerds zoeken in het aangeharkte Nederland!

Hayek L.-A. C. & Buzas M.A. 1997. Surveying natural populations. Columbia University Press, New York. ISBN 0-231-10241-0 (paperback). £20.-. XVI +563 pp.

Meer bedoeld voor mensen die zijn geïnteresseerd in hoe een onderzoek op te zetten en uit te werken dan om een avondje leesplezier te hebben. Met onderwerpen als: dichtheid (gemiddeld, variantie), normale verdelingen, betrouwbaarheidsintervallen, hoeveel proefvlakken, ruimtelijke spreiding, verzamelmethoden in het veld, regressie, diversiteit, indices, etcetera. Volgens het voorwoord is geen statistische kennis noodzakelijk, alleen enige kennis (of op zijn minst geen aversie) van algebra. Dat moet toch te doen zijn.

Foto: Zoek de twee jonge Grauwe Kiekendieven. Het ringen van jonge roofvogels is vaak een sociale happening, waarbij de grondeigenaar en zijn familie, vriendjes en burens graag betrokken willen zijn (Simon Bijlsma).

Foto: Adulte Buizerd op jacht, industrieterrein Assen, 19 maart 1996 (Lutje de Jong).

Hellmann M. 1996. Untersuchungen an Schlafplätzen von Rotmilanen und Schwarzmilanen (*Milvus milvus*, *M. migrans*) im nördlichen Harzvorland. Orn. Jber. Mus. Heineanum 14: 111-132.

In drie gebieden in de noordelijke Harz werden slaapplekken van Rode en Zwarte Wouwen gecontroleerd. De hoogste aantallen Rode Wouwen werden in najaar en winter vastgesteld (tot resp. 200 en 130 vogels). Zwarte Wouwen bereikten hun maximum van 50 exemplaren in de broedtijd. Plekken in de nabijheid van vuilstortplaatsen werden geprefereerd: Rode Wouwen foerageerden tot op 8 km van de slaapplekken. In september 1996 werden in een gebied van 652 km² meer dan 700 Rode Wouwen op minstens 20 slaapplekken gevonden.

Kamp B. & Kamp M. 1996. Het mysterie van de onvindbare Sperwers: Sperwerhorst in Reigersnest? De Gierzwaluw 34(3): 17-19.

Suggestie dat sperwerpaar op verlaten reigersnest zou hebben gebroed, wordt niet ondersteund door informatie in artikel: was het reigersnest dik bedonsd ten tijde van het vinden, werd het niet alleen als plukplek gebruikt, waren de jongen op 17 juli (dag van vondst nest) al vliegvlug?

Kamp M. & Kamp B. 1996. Broedsucces Boomvalk boven stadsruoer. De Gierzwaluw 34(1/2): 50-51.

Succesvol broedgeval van paartje Boomvalk (2 jongen) aan de Burgemeester Roëllstraat in Amsterdam Slotermeer, naast een school. Laatste waarneming van de jongen op 17 september.

Kjellén N. 1997. Importance of a bird migration hot spot: proportion of the Swedish population of various raptors observed on autumn migration at Falsterbo 1986-1995 and population changes reflected by the migration figures. Ornithologica 7: 21-34.

Gebaseerd op reproductiecijfers en populatieschattingen voor Zweden is bekeken welk percentage van de 4 Zweedse roofvogels via Falsterbo het land verlaat, en of daar verschillen tussen adulte en juveniele vogels in bestaan. Het aandeel landverlaters varieerde van <1% (Havik) tot 38% (Rode Wouw). Soorten met een zuidelijke verspreiding in Zweden (Bruine Kiekendief, Rode Wouw) werden relatief vaker waargenomen bij Falsterbo dan vogels met een noordelijke verspreiding (Blauwe Kiekendief, Ruigpootbuiszard). Zo ook waren de van thermiek afhankelijke soorten beter vertegenwoordigd, vooral Wespandief, Rode Wouw en Buiszard. Bij de meeste soorten werden meer juvenielen dan adulten gezien (of de adulten overwinteren noordelijker dan de juvenielen, of adulten zijn minder geneigd zich te laten gidsen door landschappelijke richtlijnen). Alleen bij Wespandief, Ruigpoot en Slechtvalk waren de adulten in de meerderheid. De langlopende tellingen bij Falsterbo zijn momenteel de beste manier om aantalsveranderingen in de Zweedse roofvogelstand te monitoren.

Kostrzewa R. & Kostrzewa A. 1997. Der Bruterfolg des Turmfalken *Falco tinnunculus* in Deutschland: Ergebnisse 1985-1994. J. Orn. 138: 73-82.

Broedbiologie van Torenvalken uit 17 deelgebieden in Duitsland wordt met elkaar vergeleken. Grote verschillen in reproductieve output naar regio en jaar. Broedvogels in nestkasten en gebouwen lieten meer jongen per paar uitvliegen dan broedvogels met open nesten.

Krüger O. 1996. Besonderheiten der Revierstruktur des Habichts (*Accipiter gentilis*) im Teutoburger Wald. Charadrius 32: 110-112.

Onderzoek in 1990-94. Territoriumgrootte bij Haviken varieerde van 7,7 tot 12,9 km², waarbij territoria in bossen gemiddeld 1,2 km² groter waren. De meeste nesten in dit heuvelachtige gebied lagen lager dan de jachtgebieden (gemiddeld 51 m lager), vermoedelijk vanuit energiebesparend oogpunt tijdens transport van prooi (vooral Houtduif) naar het nest.

Kunstmüller I. 1996. (Probable breeding of the Black Kite (*Milvus migrans*) in the Czech Moravian Highlands.) Buteo 8: 145-146.

Mogelijk broedgeval (paar met 2 vliegvlugge jongen, echter geen nest gevonden) op 580 m boven zeeniveau.

Kunstmüller I. 1996. (Successful breeding of Montagu's Harrier (*Circus pygargus*) in the Czech-Moravian Highlands.) Buteo 8: 147-149.

Nest met 4 eieren (drie jongen vliegen uit) op 460 m boven zeeniveau.

Leshem Y. & Yom-Tov Y. 1996. The use of thermals by soaring migrants. Ibis 138: 667-674.

Thermiekgebruik tijdens voor- en najaarstrek van Witte Pelikaan, Ooievaar, Wespandief en Schreeuwarend werd in Israël onderzocht met behulp van radar, zweefvliegtuig met hulpmotor en lichte vliegtuigjes. Hierbij werden de vogels letterlijk gevolgd. De vogels vlogen gemiddeld op 344-1123 m boven de grond, met een gemiddelde snelheid van resp. 29,2, 38,7, 50,9 en 45,2 km/uur. Door van thermiek gebruik te maken (energetisch voordelig) wordt de af te leggen afstand tussen overwinterings- en broedgebied met 22-57% verlengd (vergeleken met een vlucht in een rechte lijn).

Lieske D.J., Oliphant L.W., James P.C., Warkentin I.G. & Espie R.H.M. 1997. Age of first breeding in Merlins (*Falco columbarius*). Auk 114: 288-290.

Op basis van gekleurde Smellekens (met jaarcodes) en de vangst (en aflezingen van kleuringen indien hervangst niet lukte) van dergelijke vogels in de broedtijd kon de leeftijd bepaald worden waarop mannetjes en vrouwtjes van het Smelleken voor het eerst aan het broedproces deelnamen. Dat lukte van 93 mannetjes en 35 vrouwtjes. Van de mannetjes broedde 37% in het eerste levensjaar, 57% in het tweede en 6% op een leeftijd van drie jaar. Voor de vrouwtjes was dat resp. 81, 0 en 19%. Dit verschil kan zijn veroorzaakt door sekseverschillen in sterfte (gebrek aan gegevens om dat hard te maken), danwel met een grotere concurrentiedruk onder de mannetjes, waarbij de twee en oudere mannetjes superieur zijn aan de eerstejaarsvogels. In het laatste geval is het aantal mannelijke territoriumhouders de beperkende factor voor het aantal paren.

Mlíkovský J. 1996. New data on the food of the White-tailed Sea Eagle (*Haliaeetus albicilla*) in the Svjatoj Nos wetlands, Lake Baikal. Buteo 8: 115-118.

Beschrijving voedselkeus van Zeearenden nabij het Baikalsee aan de hand van prooiersten onder nesten met uitgevlogen jongen. Overwegend watervogels, vooral zweemenden. Conclusie van auteur dat Zeearenden hier specialiseren op watervogels is voorbarig. Een evenwichtig beeld van de voedselkeus kan niet worden verkregen door alleen af te gaan op prooiersten onder het nest.

Newton I., Davis P. & Moss D. 1996. Distribution and breeding of Red Kites *Milvus milvus* in relation to afforestation and other land-use. J. Appl. Ecol. 33: 210-224.

De Rode Wouw in Wales breidt zich langzaam uit. Bebossing van schapenweiden is nadelig, omdat Rode Wouwen niet kunnen foerageren in gesloten bos (wel in cultuurland). Aan de andere kant staan bosbouwers positief tegenover wouwen (geen vervolging, zelfs goede bescherming), terwijl sommige schapenboeren zich aan vervolging schuldig maken. Al met al is het in dit geval nuttiger de vervolging door mensen tegen te gaan: dan veel energie te stoppen in habitatbescherming.

Newton I., Rothery P. & Wyllie I. 1997. Age-related survival in female Sparrowhawks *Accipiter nisus*. Ibis 139: 25-30.

Met behulp van de vang-terugvangmethode werden de overlevingskansen van vrouwtjes Sperwers berekend in drie gebieden in Engeland en Schotland. Die kansen verbeteren gedurende de eerste drie levensjaren, maar nemen af in de daaropvolgende 5-6 jaar; de maximum leeftijd ligt op ongeveer 10 jaar. De omslag in levenskansen wisselt waarschijnlijk per gebied, afhankelijk van de omstandigheden ter plaatse. In Engeland, waar de populatie sterk groeiende was, waren de overlevingskansen in alle leeftijdsfasen beter dan in Schotland; in de Schotse gebieden was de populatie dan ook stabiel of afnemend. Het verschil in overlevingskansen wordt toegeschreven aan variatie in concurrentiedruk: vooral jonge en oude vogels leken te profiteren (beter overlevingskansen) van verminderde concurrentie in gebieden met groeimogelijkheden voor de lokale populatie. Dit kon evenwel niet statistisch worden aangetoond. (De Nederlandse Haviken zouden in dit verband ideaal vergelijkingsmateriaal opleveren: stabiele en afnemende populatie en gelijkblijvende reproductie zouden ook hier een grotere sterfte dan voorheen onder Haviken tweeweg kunnen brengen.)

Nicolai B. & Günther E. 1996. Historischer Brutplatz des Wanderfalcken *Falco peregrinus* im Selketal (Harz/Sachsen-Anhalt). Orn. Jber. Mus. Heineanum 14: 53-56.

In 1941, 1943 en 1944 broedden er Slechtvalken in het dal van de Selke ten zuidwesten van Meisdorf in een steengroeve en aan een klif. Deze waarnemingen worden geboekstaafd door twee legsels van elk

4 eieren in de collectie van het Heineanum Museum.

Petrins A. 1996. Künstliche und natürliche Greifvogelhorste unter Bedingungen intensiver Forstwirtschaft in Mittelletland. Populationsökologie von Greifvögel- und Eulenarten 3: 75-86. Kunstnesten werden het graagst door Schreeuwarenden gebruikt (50% in gebruik na 1 jaar, 80% na 2 jaar)(kwam vooral doordat S. Vaak meerdere jaren achtereen op hetzelfde nest zat), maar ook Buizerd (resp. 35 en 78%) en Havik (resp. 20 en 100%) lieten zich met kunstnesten in. Niet echter de Wespendif. Doordat veel kunstnesten werden aangeboden, verwaarloosden de natuurlijke nesten, wat leidde tot het verval ervan (zou argument kunnen zijn om geen kunstnesten te plaatsen. RGB).

Porstendorfer D. 1996. Siedlungsdichte und Populationsentwicklung des Rotmilans (*Milvus milvus*) in Südniedersachsen. Vogelkld. Ber. Niedersachs. 28: 57-61.

In het gebied Göttingen-Northeim (257 km², waarvan 42% bos) werd in 1995 een dichtheid van 10.1 paar Rode Wouw per 100 km² vastgesteld. De totale populatie omvatte 22 broedparen, 4 niet-broedende territoriale paren en 1 solitair. In 1989 en 1990 werden resp. 20 (+3 niet-broedende paren) en 18 paren (+6 niet-broedende paren) gevonden.

Pühringer N. 1996. Erste Ergebnisse zur Ernährung des Wanderfalken (*Falco peregrinus*) in den oberösterreichischen Kalkoralpen. Abh. Zool.-Bot. Ges. Österreich 29: 81-93.

Bewerking van 362 prooien van 6 slechtvalkparen in Oostenrijk in 1990-94. Hoewel jaarrond geraapt, is bij uitwerking helaas alles op één hoop gegooid. Prooigewicht varieerde van 5 g (Goudhaan) tot 1200 g (Korhoen). Post- en tamme duiven vormden hoofdprooi (22% naar aantal, 50% naar gewicht). Mannetje vangt kleinere prooien dan vrouwtje.

Purger J.J. 1996. Numbers and distribution of Red-footed Falcon (*Falco vespertinus*) nests in Voivodina (Northern Serbia). J. Raptor Res. 30: 165-168.

Telling van nesten van Roodpootvalken in Vojvodina in 1990 en 1991 (resp. 308 en 124). 1991 was kouder jaar, waardoor Roeken later nestelden en de Roodpoten bij aankomst in de broedgebieden op bezette roekennesten stuitten. Hierdoor moesten ze vaker van oude eksterne nesten gebruikmaken (kleinere trefkans, want niet in kolonies) of trokken ze verder; dit verklaart vermoedelijk het kleinere aantal in 1991.

Quinn J.L. 1997. The effects of hunting Peregrines *Falco peregrinus* on the foraging behaviour and efficiency of the Oystercatcher *Haematopus ostralegus*. Ibis 139: 170-173.

Jagende roofvogels worden vaak gezien in termen van predatie: het vangen en opvreten van prooien. Echter, waarschijnlijk is alleen al hun aanwezigheid veel belangrijker voor prooidieren (en hun gedrag) dan de kans opgevreten te worden. Alle vluchten van Slechtvalken brachten een verstoring van het foerageerritme van Scholeksters met zich mee, ongeacht of er een prooi werd geslagen (succesvolle jachtvluchten werden zeer weinig waargenomen). Naar schatting 8% van de daglichturen werd door Schollies besteed aan samenballen in groepen als gevolg van de aanwezigheid van Slechtvalken; er werd dan uiteraard niet gevoerageerd. Bovendien verminderde de foerageefficiëntie na een verstoring. Deze reacties kunnen in gebieden met een lage voedseldichtheid nadelig uitwerken op Schollies, vooral op jonge vogels die toch al onder druk staan in de strenge scholekstersamenleving.

Reilmann F., Stübing S. & Klauber G. 1996. Ruffungs- und Gewölfefunde aus einer Brutkammer des Wanderfalken (*Falco peregrinus*) bei Neuwerk. Seevögel 17: 88-91.

In broedkast werden 72 braakballen en 37 plukresten van Slechtvalk verzameld, betrekking hebbend op resten van voorafgaande zomer en voorjaar. Gemiddelde braakbalformaat was 35x17 mm, gemiddelde gewicht 1.7 g (spreiding 0.6-3.9). Inhoud braakballen werd niet op naam gebracht. In prooiresten ten minste 37 vogels, waaronder relatief veel steltlopers en eenden (logisch gezien kust).

Riedstra B.J. 1997. Twee vreemde broedgevallen bij de Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*. Limosa 70: 33.

Lauwersmeer, 1994: drie kleine eieren (van vermoedelijk één vreemd vrouwtje) werden bij 6-legsel gedumpt, terwijl in een ander nest 2 van de 3 eieren opvallend klein waren.

Robbrecht G. 1996. De Slechtvalk is terug! Wielewaal 62: 145-147.

Broedgeval in nestkast op centrale Doel (België) in 1996. Baltsend paartje bij centrale Rodenhuize werd in 1995 verdreven door ontsnapte hybride Giervalk x Slechtvalk; dezelfde hybride terroriseerde het paartje bij Doel. Hybride gevangen op 27 februari 1996. Nestkast direct weer ingenomen door Slechtvalk. Eerste paringen 20 maart, vrouwtje broedend vanaf midden april. Op 15 mei een pasgeboren jong en een ei. Enige jong, een vrouwtje, op 7 juni geringd, inclusief zwarte kleuring met inscriptie A1. Uitgevlogen op 25 juni.

Romanowski J. 1996. On the diet of urban Kestrels (*Falco tinnunculus*) in Warsaw. Buteo 8: 123-130.

Braakbalanalyse (n=736) van Torenvalken in Warschau over 1979-83: 80% van menu bestond uit veldmuizen, rest uit (vooral) Huismussen en insecten. Hoogste vogelaandeel werd in juni gevonden. Seizoensvariatie was gering, omdat veldmuizen jaarrond de hoofdprooi vormden. In een andere plaats, Ochota, maakten Huismussen 57% van het menu uit.

Saar C. 1996. Der Anfang is geschafft: Wanderfalken brüten erfolgreich auf Baumhorst. Slechtvalk Nieuwsbrief 2(2): 10-11.

Broedgeval van Slechtvalken in boomnest in Brandenburg in 1996. Suggestie wordt gewekt dat dit het gevolg is van uitwennen van gefokte Slechtvalken in kunstnesten in bomen. Dat laatste is bedoeld om de verdwenen boombroederpopulatie terug te krijgen. Leuk tuinieren, zo.

Sachslehner L.M. 1996. "Nachtaktiver" Turmfalke (*Falco tinnunculus* L.) jagt Eulenfalder am beleuchteten Stephansdom in Wien. Können Turmfalken im oberen UV-Bereich sehen? Ökol. Vögel 18: 55-64.

Zomer 1991: mannetje Torenvalk jaagt 's nachts op nachtvlinders in het (deels UV-) licht van de schijnwerpers van de Sint Stephan-katedraal in Wenen. Nadat de lampen voorzien waren van nieuwe afdekgelazen (waardoor er minder UV-licht was), stopte de Torenvalk met de nachtjacht; overigens vlogen er toen ook minder motten.

Schmidt D. 1996. Brutbestand und -verbreitung des Fischadlers *Pandion haliaetus* in Deutschland - eine aktuelle Kurzübersicht. Vogelwelt 117: 337-340.

In 1995 min. 290 paren Visarend in Duitsland. Betekent viervoudige toename in laatste 20 jaar, inclusief kleine gebiedsuitbreiding (1 paar in Beieren in 1992, 2 paar in 1995) en -inkrimping (kustgebied Thüringen).

Slotta-Bachmayr L. 1996. Der Wanderfalke (*Falco peregrinus*) in Österreich: Analyse der aktuellen Gefährdungssituation. Abh. Zool.-Bot. Ges. Österreich 29: 69-79.

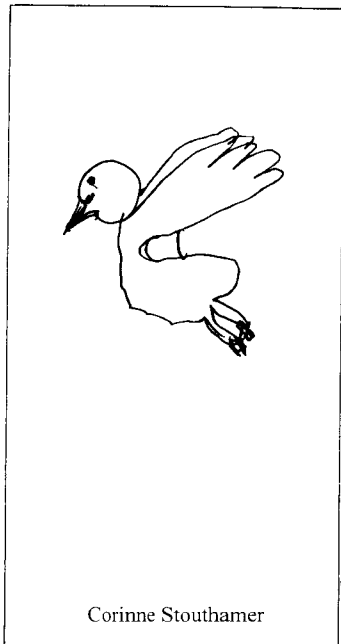
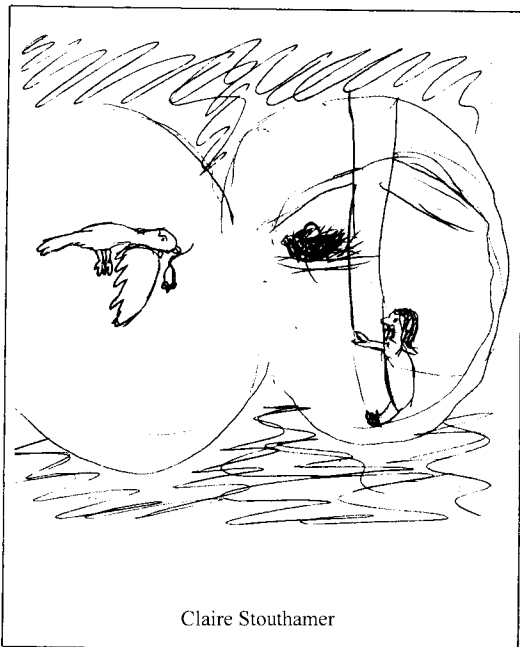
Na dieptepunt rond 1980 herstel populatie Slechtvalk in Oostenrijk, naar 130 paar begin jaren '90. Verband ontdekt tussen jongenproductie en tijdstip waarop het voederen begint (voederen van wat wordt niet uitgelegd, maar neem aan dat voederen van vrouw door man voorafgaande aan de eileg wordt bedoeld). Soort wordt momenteel niet bedreigd.

Smit A.A. 1996. Seasonal trends in observations of raptors in the central Swedish mountains. Ornith Svecica 6: 123-127.

Jaarrond-waarnemingen van roofvogels in midden-Zweden, gerelateerd aan hoenderdichtheden, weer en inspanning van waarnemers. Erg moeilijk om effect van roofvogels op hoenders vast te stellen, of omgekeerd. Meeste roofvogels werden telkenjare in voorjaar en nazomer gezien; over het waarom hiervan kon alleen worden gespeculeerd.

Steiner H. 1996. Einflüsse des Habitats auf Nahrungswahl und Reproduktionserfolg beim Sperber (*Accipiter nisus* L.). Abh. Zool.-Bot. Ges. Österreich 29: 141-154.

Prooispectrum naar habitat binnen elf sperwerterritoria waarvan >70 prooien/territorium beschikbaar waren. Gekeken werd naar mate van bebossing rond nestplaats (1 km) en prooikeus. Aandeel bosvogels in prooispectrum nam toe met toenemend bosaandeel, het aantal mussen nam af. Mussenjagers hadden iets lager broedsucces, terwijl jongenproductie toenam met toenemend bosaandeel. Dat laatste wordt toegeschreven aan de grotere diversiteit aan prooien.

Struwe-Juhl B. 1996. Brutbestand und Nahrungsökologie des Seeadlers *Haliaeetus albicilla* in Schleswig-Holstein mit Angaben zur Bestandsentwicklung in Deutschland. Vogelwelt 117: 341-343.

Uitgeroeid eind 19de eeuw volgde herkolonisatie in jaren '40, toename tot 9 paar in 1958, daling tot 3 paar in 1982. Strikte bescherming van nestplaatsen. Vanaf 1986 lichte toename tot 16 paar (en 25 vliegvlugge jongen) in 1995. Deze ontwikkeling loopt parallel aan trend elders in Duitsland. Sleeswijk-Holsteinse Zeearenden hebben in broedseizoen een home range van $62 \pm 35 \text{ km}^2$; meeste jacht vindt binnen 5 km van nest plaats (sommige vogels tot 13 km van nest). Vis was hoofdprooi (75% van prooiresten), gevolgd door vogels (22%) en zoogdieren (3%). Ongeveer 10% van de vis bestond uit palingen die ze van Aalscholvers afpikten.

Stubbe C., Mammen U. & Gedeon K. 1996. Das Monitoring-Programm Greifvögel und Eulen Europas. Vogelwelt 117: 261-267.

In 1988-94 werden in Duitsland, Tsjechoë, Slowakije, Estland, Letland, Litouwen, Oekraïne, Polen, Slovenië, Oostenrijk en Groot-Brittannië van 51.200 broedsels van uilen en roofvogels gegevens ingezameld. Op grond hiervan berekeningen mogelijk over broedsucces (al kun je je afvragen of dit soort grove opeenstapelingen van rijp en groen wel iets zinnigs oplevert) en trends.

Stubbe M. & Stubbe A. (eds.) 1996. Populationsökologie von Greifvögel- und Eulenarten, Band 3. Martin-Luther-Universität, Halle Wittenberg, 403 pp. DM 35.-. Te bestellen via: Prof. Dr. M. Stubbe, Universität Halle, Institut für Zoologie, PF Universität, Domplatz 4, D-06099 Halle/S., Deutschland.

Een verzamelband van een roofvogelsymposium. Afzonderlijke bijdragen zullen elders in deze rubriek worden besproken, voor zover relevant. Overwegend gebaseerd op onderzoek in het voormalige Oost-

Duitsland, maar ook in andere landen in Oost-Europa en voormalig Sovjet-Unie (Slowakije, Polen, Letland, Litouwen, Oekraïne, Baikal, Mongolië).

Thiede W. 1996. Ist Beuteverstecken beim Turmfalken *Falco tinnunculus* wirklich eine Ausnahme? Charadrius 32: 131.

Meldingen uit literatuur waarin Torenvalken prooien 'verstopten'.

Viñuela J. 1997. Laying order affects incubation duration in the Black Kite (*Milvus migrans*): counteracting hatching asynchrony? Auk 114: 192-199.

De laatstgelegde eieren van Zwarte Wouwen hebben een kortere incubatietijd dan de eerder gelegde eieren. Er wordt gesuggereerd dat vocale activiteiten van de embryo's ervoor kunnen zorgen dat de spreiding van het uitkomen van de eieren wordt gereduceerd.

Vlugt D. 1996. Voeren haviken hun jongen complete nesten? Kleine Alk 13(3): 13-14.

Vlakbij haviksnest met uitgevlogen jongen in de Provence werden tussen prooiesten twee kleine nesten aangetroffen: één gemaakt van voornamelijk mos (waarschijnlijk pimpelmees), de ander van dennennaalden en korstmoss. Meegenomen door Havik?

Wagner A. 1996. Außergewöhnlich hell gefärbte Wespenbussarde (*Pernis apivorus*). Abh. Zool.-Bot. Ges. Österreich 29: 155-159.

Beschrijving van 1-2 licht gekleurde wespendifmannetjes (met foto's) in 1992-94. Bruikbaar bij individuele herkenning in opeenvolgende jaren.

Watson J. 1997. The Golden Eagle. Poyser, London. XX + 374 pp. ISBN 0-85661-099-2. f100.-.

Eindelijk, na tientallen jaren wachten, een nieuwe monografie over de Steenarend. En wat voor een. Mooi uitgevoerd op groter formaat dan de normale Poyser-monografieën, voorzien van fraaie tekeningen van Keith Brockie, een bijlage met 73 tabellen (met basale informatie), verwijzingen naar andere Aquila-soorten en een naar verhouding goede dekking van niet-Angelsaksische literatuur. De klemtoon van het boek ligt weliswaar op onderzoek in Schotland, maar -zoals de auteur niet geheel zonder gevoel voor drama uitlegt- de terreur van het commerciële denken heeft in Groot-Brittannië dankzij Thatcher en kompanen geleid tot een nog grotere kaalslag onder ecologisch onderzoek dan elders in Europa. De afbraak is zelfs van dien aard, dat de Engelsen momenteel ver achter liggen bij onderzoekers in de Verenigde Staten en Zwitserland (zie Haller in deze rubriek). Gelukkig hebben ze in het verleden veel voor elkaar gekregen en gaan enkele die-hards ondanks gebrek aan middelen onverdroten voort. Het boek volgt het gebruikelijke Poyser-stramien, waarbij de life-history van de Steenarend centraal staat: uiterlijke kenmerken, verspreiding (zeer uitgebreid voor de Highlands), jachtgedrag (met o.a. aandacht voor schildpadvangsten), voedselkeus (veel Schotland, maar ook vergelijkend met andere Aquila-soorten en aandacht voor predatie op lammeren), nest (klif, boom, concurrentie met andere soorten), gebruik omgeving (ook al iets van Hallers telemetrie-resultaten opgenomen), dichtheid (nesten, buiten de broedtijd, niet-broedende vogels; voornamelijk bepaald door aanbod aas, soms gemodificeerd door menselijke vervolging en gebrek aan nestplaatsen), populatieschattingen en trends (gegevens uit Zwitserland van Haller ontbreken gek genoeg), gedrag, broedseizoen (start eileg houdt verband met temperatuur in februari en breedtegraad), groei van de nestjongen (inclusief groeicurves, voedselconsumptie, kainisme, ouderlijk gedrag), periode na het uitvliegen (activiteitsgebied, kleedontwikkeling), trek en dispersie, sterfte (oudste werd 32 jaar, meeste sterfte wordt veroorzaakt door gifmisbruik en afschot), bedreigingen (kaartje met vergiftigingsgevallen in Schotland laat zien dat vervolging nog steeds veelvuldig voorkomt; verder aandacht voor landbouwbestrijdingsmiddelen, recreatie, hoogspanningsmasten, veranderingen in grondgebruik), bescherming, geschiedenis en traditie (valkerij, mythes, legendes), en aanbevelingen voor verder onderzoek. In bijlages worden korte schetsen van de overige acht Aquila-soorten gegeven (summier, vaak gebaseerd op oude literatuur), verandering in grondgebruik in de Highlands, dieetbreedte, berekening van voedselaanbod in Schotland, afstand tot dichtstbijzijnde buurpaar en dichtheid en wetenschappelijke namen. De feitelijke informatie is samengebond in tabellen achterin het boek. Waar het om zeer grote tabellen gaat, is dat een juiste keus. Zelf prefereer ik de kleinere tabellen op de juiste plaats in de tekst,

omdat al dat geblader en gedraai in/aan het boek onhandig is tijdens het lezen. De index is uitgebreid en zeer bruikbaar. Al met al een fantastische uitbreiding van de roofvogelliteratuur. De auteur schrijft bevattelijk Engels, vermijdt jargon en bewijst tussen de regels door dat hij aan den lijve weet wat een Steenarend is. Merkwaardig dat het zo lang heeft moeten duren voordat de Steenarend een goede monografie te beurt viel.

Wegner P. 1996. Bericht über den Wanderfalken in Nordrhein-Westfalen im Jahre 1996. Slechtvalk Nieuwsbrief 2(2): 11-12.

In 1996 elf succesvolle broedgevallen van Slechtvalk in Nordrhein-Westfalen (33 jongen vliegvlug).

Woets D. 1995. De Buizerd *Buteo buteo* als broedvogel in De Weerribben (1979-1995). De Noordwesthoek 22: 101-112.

Eerste broedgeval in De Weerribben (3500 ha) in 1979. Daarna toename tot jaarlijks 25-26 territoria in 1990-95 (stabiel vanaf 1990). In 1988-90 en 1993-95 werden 80 nesten op broedsucces gecontroleerd; daarvan mislukten er elf. Het aantal jongen per succesvol paar wisselde sterk van jaar op jaar: van 1.5 (1994) tot 2.4 (1990 en 1993). Er werden nooit meer dan 3 jongen/nest aangetroffen. Op nesten werden resten van 41 vogels (vooral eenden, fazanten, meerkoeten en duiven), 47 zoogdieren (vooral muizen en mollen) en 3 vissen gevonden. Bij 115 broedgevallen waren 75 bomen betrokken: 36x berk, 34x els, 2x wilg, 2x meidoorn en 1x ratelpopulier. Komt overeen met verwachting, gezien talrijkheid boomsoorten in De Weerribben. Laagste nest op 3.5 m, hoogste op 13 m (gemiddeld 7.7 m). Liefst 56 van de 75 nesten werden slechts eenmaal gebruikt. Van de overige 19 werden er negen 2x gebruikt, vier 3x, twee 4x, drie 5x en één 6x. Buizerdnesten werden ook gebruikt door Havik, soms door Zwarte Kraai en Wespindief. Herbezetting volgde meestal in eerstvolgende jaar.

Woets D. 1997. De Wespindief *Pernis apivorus* als broedvogel in De Weerribben (1982-1996). De Noordwesthoek 24(1): 21-27.

Overzicht van voorkomen van Wespindieven in moerasgebied De Weerribben. Mogelijk broedvogel in 1982-85, waarschijnlijk broedvogel in 1986-88, zeker broedvogel vanaf 1989 (vanaf 1995 met zeker 2 paren). In 1996 zelfs 3 territoria. Nesten werden gevonden in 1989, 1990, 1991, 1993, 1995 en 1996 (2, op 2 km van elkaar). Nestbomen: els (1x), berk (6x). Nesthoogte varieerde van 7.0-9.5 m.

Yosef R. 1996. Sex and age classes of migrating raptors during the spring of 1994 at Eilat, Israel.

J. Raptor Res. 30: 160-164.

0.4% van de langstreckende roofvogels bij Eilat werden op geslacht en/of leeftijd gebracht. Van niet alle soorten lijken de resultaten me betrouwbaar, echter wel van Aasgier en de arenden (met uitzondering van Keizerarend; hier zijn vermoedelijk de adulte vogels niet onderkend).

Yosef R. 1996. Raptors feeding on migration at Eilat, Israel: opportunistic behavior or migratory strategy? J. Raptor Res. 30: 242-245.

Overzicht van roofvogelsoorten die in Israel tijdens de trek met prooi werden waargenomen. Tevens informatie over drinken tijdens trek. Wespindieven lijken in het bijzonder afhankelijk van water te zijn, waarbij zelfs brak en zout water wordt genuttigd.

het Vogeljaar

Het tijdschrift 'Het Vogeljaar' verschijnt zes maal per jaar en houdt haar lezers al ruim 40 jaar op de hoogte van de laatste ontwikkelingen op het gebied van vogelstudie en vogelbescherming.

'Het Vogeljaar' wordt als het meest informatieve vogeltijdschrift in de Benelux beschouwd.

Omdat het geen commercieel blad is kan de abonnementsprijs uiterst laag worden gehouden.

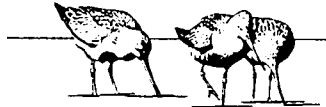
Door overmaking van f 25,- op postbanknummer 964 472 ten name van 'Het Vogeljaar', Boterbloemstraat 20, 5321 RR Helder (04199 - 1967), onder vermelding 'nieuwe abonnee' ontvangt u als welkomstgeschenk onze nieuwe veertiendaagse Vogelkalender, waarvan u na gebruik een vogelboekje overhoudt.

Lees Limosa

In de nieuwe Limosa, tijdschrift van de Nederlandse Ornithologische Unie en SOVON, staan o.a. artikelen over de Zwarte Zeeeend in Nederland, 1% normen voor watervogels en terreingebruik in de AW-duinen door Bosuilen. Op korte termijn zullen o.a. artikelen verschijnen over de overleving van gekleurde Filissen, opmars van de Blauwborst als broedvogel en de Grauwe Gors in de eerste helft van de jaren negentig.

De goede verstaander heeft het begrepen: Limosa kun je niet missen. Een abonnement op het viermaal per jaar verschijnende tijdschrift kost slechts f 22,-. Aanmelden bij

Limosa, L. Hellenberghof 32, 2202 XT Noordwijk

Word lid van

SOVON is een kleine, maar onmisbare organisatie. Het is een particuliere natuurstudievereniging die landelijk vogelonderzoek verricht ten behoeve van het natuurbehoud. Bij het onderzoek zijn duizenden vrijwilligers betrokken.

SOVON verdient de steun van een brede achterban. Niet alleen van vogelwerkgroepen en natuurbeschermingsverenigingen, maar vooral ook van particulieren die hart hebben voor de vogels.

Om de kosten hoeft niemand het te laten. Individuele leden betalen slechts f 15,- per jaar en ontvangen daarvoor viermaal SOVON-Nieuws. Voor groepen is de contributie afhankelijk van het aantal leden (vraag informatie)

Knip de onderstaande bon uit of kopieer hem, of maak minimaal f 15,- over op giro 2905988 t.n.v. SOVON of banknummer 10.51.17.056 (RABO) onder vermelding van "nieuw lid".

Naam

Adres

Postcode

Plaats

wordt m.i.v. - - 19.... lid van

Overzicht van WRN-steunpunten en contactpersonen

Friesland

Johan Krol, Fostaland 11, 9163 JX Nes (Ameland). 0519-542887
Jaring Roosma, Bakkerskamp 2, 8423 SB Makkinga. 0516-441879
Herman Dijkman, Schuur 35, 9205 BE Drachten. 0512-523369/525255

Groningen

Johan Vochtelo, Albertstraat 24A, 9724 JZ Groningen. 050-3127332
Voor kiekendienven: Ben Koks, Bekemaheerd 129, 9737 PN Groningen. 050-5412646

Drenthe

Hans Dekker, Mortonhof 42, 7908 AP Hoogeveen. 0592-365555

Overijssel

Nico Driessen, Stationsweg 3, 8011 CZ Zwolle. 038-4217166

Gelderland

Rob Vogel, Noorderstraat 63, 6953 CD Dieren. 0313-427524/024-6848111
Kees Hasenaar, Kieftveen 32-9, 3781 PP Voorthuizen. 0342-474600
Harrie Hees, Hoge Boeschoterweg 63, 3886 PP Garderen. 0577-461686/462066
Harry van Diepen, Troelstrastraat 2, 8161 DS Epe. 0578-615114 / 055-5492510
Marinus Arentsen, Ds. W.v.Eertenstraat 22, 7051 BR Varsseveld. 0315-243001

Flevopolders

Frank de Roder, Zwartemeerweg 20A, 8307 RP Ens. 0527-253040
Ton Eggenhuizen, Harpstraat 71, 1312 KH Almere. 036-5368474

NO-Noord-Brabant

Hans van Lieshout, Lange Bleek 1, 6029 RW Sterksel. 040-2264847
Toon de Smit, tel. 0493-493564
Vogelasiel Zundert, tel. 076-5974165

Zeeland

Inventarisaties: Henk Castelijns, Marollenoord 10, 4553 CP Philippine. 0115-491846
Vervolg: Jan Wilem Vergeer, Postbus 334, 4460 AS Goes. 0113-230075 / 0164-250765.

Limburg

Piet Beckers, Overkwartier 14, 6065 CM Montfort. 0475-541629
Werkgroep Roofvogelbescherming Limburg, p/a Jo Erkens, Aldenhofstraat 79, 6191 GS Neerbeek. 046-4372839
(Noord-Limburg) Jos Custers, Venloseweg 61, 5993 PH Maasbree. 077-4653574

Utrecht

Erwin van Maanen, Z. Parallelweg 142, 6812 BZ Arnhem. 026-4430941

Zuid-Holland

Rob Haan, Weerdestein 41, 3328 MK Dordrecht. 078-6174983/6213921
Ton Elzerman, Benedenrijweg 325, 2983 GE Ridderkerk. 0180-417154
(Krimperwaard, Ablasserwaard, Vijfherenlanden) Rudie Terlouw, Boezemsingel 58, 2831 CS Gouderak. 0182-374346/374976

Noord-Holland

Dook Vlucht, Nassaulaan 8, 1862 EJ Bergen. 072-5897778
Wieringermeer: Leon Kelder, Vlasstraat 35, 1773 AL Kreileroord.

Inhoud

- 3 Maria Quist: Intro
- 5 Dick Woets: Opmerkelijk gedrag van Wespensdieven *Pernis apivorus*
- 7 Ben Koks en Elizabeth Wieling: Winterwaarneming van een Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* in Midden-Groningen
- 10 Kees Rosendaal, Piet Koopmans en Erik Rosendaal: Haviken *Accipiter gentilis* in Zuid-Twente en Hamaland (D) in 1996
- 12 Henk Jan Ottens, Hugh Jansman en Roelof Speelman: Genetische afwijking hoogstwaarschijnlijk andermaal oorzaak van een veerafwijking bij nestjonge Havik *Accipiter gentilis*
- 17 Dawie de Swardt: Voëlberinging kan gevaarlijk wees
- 19 Jeanette Essink: Buizerd met bijzondere prooi
- 21 Maria Quist: Pas op met muizen- en rattengif
- 22 Gerald L. Ouweneel: Waarnemingen van Boomvalken *Falco subbuteo*: meestal 'ships that pass in the night'
- 25 Hans Potters: Bepaling van het aantal nestjonge Boomvalken *Falco subbuteo* vanaf de grond: redelijk betrouwbaar maar wel tijdrovend
- 27 Erik Knollema: Eleonora's Valken *Falco eleonorae* op Sardinië: vrijwilligers gevraagd
- 30 Anton Heesterbeek, Rob van Schijndel, Hans Verdaat en Frans van Boxtel: Ervaringen met kunsthorsten
- 32 Maria Quist: Vervolging
- 37 Sake de Vlas: Doodsperikelen
- 38 Hero Moorlag: Sperwers veroorzaken hartkwaal
- 40 Oproepen en mededelingen
- 44 Rob G. Bijlsma: Recente roofvogelliteratuur